Wie was Gustave de Molinari (1819-1912)?
De Luikenaar wiens naam over de lippen van menig negentiende-eeuws denker rolde, laat zich moeilijk kwalificeren.

"Een doodgewone maar veel te optimistische vrijhandelaar"
- Karl Marx (1818-1883), Das Kapital (1867)

"Meneer de Molinari hoopt dat België overstelpt wordt door bankiers en paters! Ik ken hem niet maar ik hoop dat hij nooit verkozen raakt!"
- Charles Potvin (1818-1902), politiek congres van de Liberale Partij in Brussel, 1859

"Een ongebruikelijk maar vernuftig econoom én de allereerste anarcho-kapitalist"
- Murray Rothbard (1926-1995), Classical Economics. Volume II (1995)

Gustave de Molinari wordt momenteel onthouden als de eerste econoom die erin slaagde een idee te ontwikkelen om de overheid volledig overbodig te maken. Hij probeerde alle overheidstaken uit te besteden aan de vrije markt. Deze idee werkte hij uit in twee werken die in 1849 verschenen: Les soirées dans la rue Saint-Lazare en De la production de la sécurité (verschenen in de Journal des Économistes).

Dries Van Thielen (°1992) is schrijver en historicus.
Zijn doctoraatsonderzoek behandelt het leven en netwerk van Gustave de Molinari. Joeri Vandendriessche (°1996) is ondernemer en voormalig voorzitter van LVSV Nationaal. Het voorwoord werd verzorgd door Marc Cools, professor in de vakgroep criminologie, strafrecht en sociaal recht aan de Universiteit Gent en in de vakgroep criminologie aan de Vrije Universiteit Brussel.

ISBN 9789074791359

OVER DE PRODUCTIE VAN VEILIGHEID

Gustave de Molinari

Vertaling door **Dries Van Thielen**
Ingeleid door **Dries Van Thielen** en **Joeri Vandendriessche**
met voorwoord van **Prof. Marc Cools**

Over de productie van veiligheid

Gustave de Molinari

Over de productie van veiligheid

Gustave de Molinari

vertaling door Dries Van Thielen

inleiding door Dries Van Thielen
en Joeri Vandendriessche

voorwoord door prof. dr. Marc Cools

Colofon

Kramersplein 23
9000 Gent
info@liberas.eu www.liberas.eu

Gustave de Molinari
Over de productie van veiligheid (or.: De la production de la sécurité)
Vertaling door Dries Van Thielen
Gent, 2019, Liberas/Liberaal Archief, 58 p.

Coverbeeld: familiearchief de Molinari

ISBN 9789074791359
D/2019/3927/6
NUR1 740

Woord vooraf

Gustave de Molinari, geen vergeten econoom in de private veiligheidszorg

Gustave de Molinari werd op 3 maart 1819 geboren in Luik, toen nog gelegen in het Koninkrijk der Nederlanden. Zijn vader, baron Philippe de Molinari, had zijn *décoration de Lys* verdiend als officier van de medische component bij het Napoleontische leger. Gustave de Molinari stierf op 28 januari 1912 op tweeënnegentig jarige leeftijd in Adinkerke. Zijn laatste rustplaats vond hij te Parijs in het bekende kerkhof *Père Lachaise*.

De Nederlandse vertaling van zijn *De la production de la sécurité*[1] door Dries Van Thielen en Joeri Vandendriessche plaatst hem, 200 jaar na zijn geboorte, terug in de belangstelling. Eerder was de Molinari het voorwerp van een Nederlandstalige publicatie van onze hand.[2] Ook de vertaling van zijn *Les Soirées de la rue Saint-Lazare. Entretiens sur les Lois Economiques et Défense de la Propriété* door Patrick Stouthuysen [3] doet hem niet vergeten.

Het is voor ons dan ook meer dan een eer en een academisch genoegen om dit voorwoord te schrijven. We doen dit, verwijzend naar één van onze criminologische onderwijs- en onderzoeksdomeinen: de private veiligheidszorg.

De evolutie en de studie van de private veiligheidszorg; die we zelf ruim omschrijven als het geheel van activiteiten bestaande uit: preventie, ordehandhaving, opsporing, informatie-inwinning en adviesverlening inzake criminaliteit, overlast en onveiligheidsgevoelens die op een vrije markt complementair en concurrentieel door private (rechts)personen tegen betaling worden aangeboden aan private en publieke (rechts)personen,[4] heeft vandaag zijn plaats veroverd binnen de criminologie. Echter, deze studie blijft naar onze mening te vaak plaatsvinden vanuit een onderliggend sociaal-etatistisch[5] *discours*. Zelf hebben we de private veiligheidszorg steeds vanuit een expliciet liberaal dan wel libertarisch mens- en maatschappijbeeld benaderd. En uiteraard was de

---

1 de MOLINARI, Gustave, 'De la production de la sécurité', *Journal des Economistes*, Tome Premier, 1849, 161-169.

2 COOLS, Marc, 'Gustave de Molinari en de private veiligheidszorg: een criminologische reflectie', in Liber Amicorum Boudewijn Bouckaert, Vrank en vrij, Brugge, die Keure, 2012, 307-317.

3 STOUTHUYSEN, Patrick, Gustave de Molinari. De avonden in de rue Saint-Lazare. Gesprekken over de wetten van de economie en over de bescherming van de eigendom, Brussel, Liberaal Archief – ASP, 2014.

4 COOLS, Marc, 'De privatisering van de politiefunctie: complement of bedreiging ?', in Balthazar, T., Christiaens, J., Cools, M., Decorte, T., De Ruyver, B., Hebberecht, P., Ponsaers, P., Snacken, S., Traest, P., Vander Beken, T., Vermeulen, G., *Update in de criminologie. Het strafrechtsysteem in de laatmoderniteit,* Mechelen, Kluwer, 2004, 74-75.

5 SORMAN, Guy, *De Liberale oplossing*, Tielt, Lannoo, 1985, 24.

Molinari altijd aanwezig.

Vooreerst is er het boek *Les Soirées de la rue Saint-Lazare. Entretiens sur les Lois Economiques et Défense de la Propriété* en vervolgens het artikel *De la production de la sécurité* waarin de Molinari een aantal originele visies ontwikkelt die hem tot één van de grondleggers van het huidige libertarisme of anarcho-kapitalisme kronen.[6] Deze politieke, filosofische en economische stroming, plaatst ondermeer de private veiligheidszorg als een radicaal alternatief voor de publieke veiligheidszorg voorop.[7]

In *Les Soirées de la rue Saint-Lazare. Entretiens sur les Lois Economiques et Défense de la Propriété* wordt in de elfde dialoog de bescherming en de veiligheid als een exponent van de staat aangehaald.[8] Met zijn: *il faut rendre libres toutes les industries encore organisées en commun, aussi bien la justice et la police*[9] verwijst de Molinari naar het spontaan ontstaan van ondernemingen die interesse hebben om de veiligheidszorg privaat en commercieel te ontwikkelen, de *compagnies de la sécurité*. Waar nodig zouden deze bedrijven bepaalde risico's verzekeren bij conflicten. Deze taak wordt dan weer opgenomen door de *compagnies d'assurances*.[10]

In *De la production de la sécurité* [11] ontwikkelt de bescherming of de veiligheid zich even spontaan en concurrentieel als alle andere aspecten van het economisch leven en dit steeds aan de laagst mogelijke marktprijs. Elke van overheidswege ingestelde instantie die bescherming en veiligheid zou aanreiken door gebruik te maken van dwang is bijgevolg kunstmatig en te verwerpen. De diensten van bescherming en veiligheid moeten, bijgevolg, worden overgelaten aan de vrije markt. Kortom: *la sécurité doit, comme toute autre, être soumise à la loi de la libre concurrence.*[12]

Vanuit een theoretisch-criminologisch oogpunt kan dit de Molenariaans denken de private veiligheidszorg duiden binnen het zelfbeschikkingsmodel als een alternatief voor de publieke veiligheidszorg.[13] Centraal staat volgens ons het *self ownership*-concept[14]. Het uitgangspunt is dat iedere persoon vrij moet

---

6 ROTHBARD, Murray, '*Preface to Gustave de Molinari's The Production of Security (1849)*,' s.l., Ludwig von Mises Institute, 2003, 1-2.
7 ROTHBARD, Murray, *The Ethics of Liberty*, New York, New York University Press, 2002, 51-61.
8 HART, David, 'Gustave de Molinari and the Anti-statist Liberal Tradition Part II', *The Journal of Libertarian Studies*, Vol. V, No. 4, 1981, 409.
9 de MOLINARI, Gustave, Les Soirées de la rue Saint-Lazare. Entretiens sur les Lois Economiques et Défense de la Propriété, Elibron Classics, s.l., 2005, 519.
10 de MOLINARI, Gustave, o.c., 530-531.
11 de MOLINARI, Gustave, 'De la production de la sécurité', *Journal des Economistes*, Tome Premier, 1849, 161-169.
12 de MOLINARI, Gustave, o.c., 163.
13 COOLS, Marc, 'De privatisering van de politiefunctie: complement of bedreiging ?' *o.c.*, 87-90.
14 BOAZ, David, *Libertarianism. A Primer*, New York, The Free Press, 1997, 64-65.

zijn om te doen wat hij wil zonder hierbij de gelijke vrijheid van anderen te beperken. Dit impliceert dat elke vorm van menselijke samenwerking gebaseerd is op vrijwilligheid en niet op dwang en/of geweld. Dit wil zeggen dat de fysische en psychische integriteit door niets of niemand kan worden geschonden en dat elkeen het recht heeft zich tegen deze schendingen te verdedigen en te verzetten. Dit *non aggression axiom* geldt evenzeer voor de bescherming van de private eigendom.[15]

Schendingen van leven, vrijheid en eigendom in de vorm van geweldsinitiëringen door andere individuen en collectiviteiten met inbegrip van de staat krijgen naar onze mening zelfs een criminele inhoud[16] en noodzaken bijgevolg restitutie.[17] De hierdoor ontstane slachtofferrechten kunnen evenzeer op de vrije markt worden verkocht tegen de altijd juiste en gangbare marktprijs. Het individu heeft het recht om politiezorg te kopen op de vrije markt bij politiebedrijven (*police companies* of *private protection agencies*). Daar geen enkele private politie zich uit de markt wil prijzen hebben ze er alle belang bij om een hoge kwaliteit, efficiëntie en professionalisme aan de marktprijs te leveren. Op termijn wordt deze dienstverlening door de werking van vraag en aanbod en de schaalvoordelen goedkoper voor de burger. Elk individu koopt zijn politiezorg dus op maat. Indien verschillende private polities met elkaar in conflict komen, leggen ze hun conflict ter oplossing voor aan een arbiter (*private court* of *local arbitration firm*). Deze arbiters beschikken niet langer over een monopolie en zijn zelf onderhevig aan de marktwerking. Ze hebben er ook alle belang bij om hun diensten te verkopen aan potentiële klanten die op hen een beroep zullen doen wanneer ze een conflict wensen te laten beslechten.[18] In deze criminaliteitsbeheersing staat het slachtoffer en diens recht op het herstel van schade, veroorzaakt door de dader, centraal. De dader wordt een schuldenaar en het slachtoffer een schuldeiser.[19] De overheid als professionele derde heeft geen rol meer in welke vorm van conflictsbeslechting dan ook.[20]

Bij wijze van besluit kunnen we aangeven dat het denken van de Molinari over de private veiligheidszorg nog steeds zijn plaats heeft in de actualiteit van dit

15 BLOCK, Walter, "Libertarian Perspective on Political Economy", in Bouillon, H., *Libertarians and Liberalism*, Aldershot: Ashgate, 1996, 16-47.

16 COOLS, Marc, "Een libertarische uitleiding voor de publiek-private fraudebestrijding", in VBO, Ernst & Young, Politeia, *Publiek-private fraudebestrijding*, Brussel, Uitgeverij Politeia, 2001, 112-115.

17 TAME, Chris, "Freedom, Responsibility and Justice: The Criminology of the 'New Right", in Stenson, K., Cowell, D., *The Politics of Crime Control*, London, Sage Publications, 1991, 127-145

18 HOPPE, Hans-Hermann, 'Fallacies of the Public Goods Theory and the Production of Security', *The Journal of Libertarian Studies*, Vol. IX, No. 1, 1989, 27-46.

19 FRIEDMAN, David, *The Machinery of Freedom: Guide to a Radical Capitalism,* Chicago, Open Court, 1989, 114-120; ROTHBARD, Murray, *For a New Liberty: the Libertarian Manifesto, o.c.,* 215-241.

20 Boaz, D., *o.c.*, 270-271.

criminologisch onderwijs- en onderzoeksdomein. In die context spraken we in 2018 nog tijdens de bijeenkomst van de *Mont Pélerin Society,* de zogenaamde liberale Internationale,[21] op Las Palmas met Bruce L. Benson [22] over de Molinari en Frédéric Bastiat [23] en hun relatieve (on)bekendheid in België en Frankrijk. We drukten de hoop uit dat jonge intellectuelen hieraan zouden verhelpen. Niets kon ons doen vermoeden dat dit vandaag al het geval zou zijn met de vertaling van *De la production de la sécurité* in *Over de productie van veiligheid* door Dries Van Thielen en Joeri Vandendriessche. Het gegeven dat Jitte Akkermans van IFESE, Instituut voor Filosofische en Sociaal-wetenschappelijke Educatie, hun werk te Leuven op 26 juni 2019 op de agenda en in de actualiteit plaatste van de studentenpresentaties verdient evenzeer onze oprechte waardering.

Marc Cools

Professor in de vakgroep criminologie, strafrecht en sociaal recht aan de Universiteit Gent en in de vakgroep criminologie aan de Vrije Universiteit Brussel.

---

21 SCHULAK, Eugen en Herbert UNTERKÖFLER, *The Austrian School of Economics. A History of Its Ideas, Ambassadors & Institutions*, Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2011, 124.

22 BENSON, Bruce, *The Enterprise of Law. Justice Without the State*, San Francisco, Pacific Research Institute for Public Policy, 1990; BENSON, Bruce, *To Serve and Protect. Privatization and Community in Criminal Justice*, New York, New York University Press, 1998.

23 COOLS, Marc, "De blijvende actualiteit van Frédéric Bastiat", in Bastiat, F., *Rechtvaardigheid en Solidariteit*. Antwerpen, Rothbard Instituut, 2011, 91-98.

Inleiding

Wie is Gustave de Molinari (1819-1912)? De Luikenaar[24] wiens naam over de lippen van menig negentiende-eeuws denker rolde, laat zich moeilijk kwalificeren: Karl Marx noemde hem een 'doodgewone optimistische vrijhandelaar' - wat nogal braaf was voor de vulgarisator van het communisme.[25] Charles Potvin spuwde de Molinari uit op de politieke bühne[26] en Murray Rothbard zag hem als de eerste anarcho-kapitalist die erin slaagde een theorie uit te bouwen die de staat totaal overbodig maakt.[27] Hij was in de eerste plaats journalist, maar hoewel hij ontelbare bijdragen leverde die gesmaakt werden tussen de Verenigde Staten en Rusland, zou het hem oneer aandoen om hem louter als journalist te categoriseren. Hij had een leerstoel economie aan het *Musée de l'Industrie* in Brussel (dankzij de tussenkomst van zijn Parijse vriend Joseph Garnier) en later doceerde hij het vak economische geschiedenis aan de Hoge Handelsschool te Antwerpen. Hij was een econoom die er niet van wakker lag om zich op andere studiegebieden als sociale geografie of geschiedenis te begeven.

de Molinari maakte deel uit van wat we momenteel de School van Parijs noemen; een groep Franse, liberale economen die zich in de jaren 1820-1880 rond de werken van *Les Idéologues* (een groep Franse economen en filosofen uit de periode 1780-1830, onder wie Jean-Baptiste Say en Destutt de Tracy) schaarde.[28] Andere vooraanstaande leden van de School van Parijs waren Frédéric Bastiat, Charles Dunoyer, Charles Comte en Frédéric Passy. Hoewel uit de overgeleverde publicaties moge blijken dat er onderling een levendige debatcultuur heerste (zie bijvoorbeeld appendix 1), overheerste een aantal basisprincipes hun denken. Die basisprincipes publiceerden ze in de *Journal des Économistes* van Gilbert Guillaumin. Ten eerste was het hoofddoel van de maatschappij het garanderen van de vrede. Oorlog was de grootste vijand van economie. Om dit punt kracht bij te zetten, schuimde de Molinari elk Europees vredescongres af als correspondent, organisator of voorzitter van een panel.[29] Frédéric Passy

24 Hoewel de Molinari niet terug te vinden is in het bevolkingsregister van de stad Luik, wordt deze geboorteplaats bevestigd door andere officiële stukken uit het privéarchief van de familie de Molinari. Zie bijvoorbeeld de geboorteakte van zijn zoon Maurice in 1855.

25 MARX, Karl, Het Kapitaal. Een kritische beschouwing van de economische politiek. Deel I: Het productieproces van het kapitaal, Hilversum/Antwerpen, C. de Boer jr. Paul Brand, 2008 [1867], 376.

26 VAN THIELEN, Dries, "Molinari et la tentation de la politique", *Laissons Faire,* 26, 2018, 29-30.

27 ROTHBARD, Murray N., *Classical Economics: An Austrian Perspective*, Cheltenham, Edward Elgar, 1995, 18.

28 LUTFALLA, Michel, 'Aux origines du libéralisme économique en France. le "*Journal des Économistes*": Analyse du contenu de la première série 1841-1853', *Revue d'histoire économique et sociale,* 50/4, 1972, 496.

29 Zie bijvoorbeeld zijn betrokkenheid bij de pacifistische vereniging *La Ligue universelle du Bien Public*:

mocht in 1901 voor zijn medeorganisatie van het eerste Universele Vredescongres de eerste Nobelprijs voor de Vrede in ontvangst nemen.[30]

Ten tweede was vrede een noodzaak voor vrijhandel. Dit laatste punt komt verder in deze inleiding uitgebreider aan bod.

de Molinari wordt momenteel onthouden als de eerste econoom die erin slaagde een idee te ontwikkelen om de overheid volledig overbodig te maken door al haar taken uit te besteden aan de vrije markt[31]. De Amerikaanse econoom Edward Stringham vat de theorie van de Molinari als volgt samen:

> *"Molinari argues that, because competition better serves the interests of consumers, there should be competition in all areas, including law. He maintains that all monopolies are coercive and argues that the natural consequence of monopoly over security is war".*[32]

Deze idee werkte de Molinari uit in twee werken die in 1849 verschenen: *Les soirées dans la rue Saint-Lazare* (*De avonden in de Rue Saint-Lazare* zoals de vertaling van Patrick Stouthuysen in het Nederlands gaat[33]) waarin de Molinari een fictief gesprek neerpende tussen een Conservatief, een Socialist en hijzelf als de econoom. Het andere artikel is *De la production de la sécurité* dat in de *Journal des Économistes* verscheen en waarvan de Nederlandse vertaling u nu voorligt.

Conspiracy of Silence

Terwijl Gustave de Molinari aan het begin van de twintigste eeuw een volledig hoofdstuk opeiste binnen de economische geschiedenis,[34] moeten we hem in

---

LUBELKSI-BERNARD, Nadine, *Les mouvements et les ideologies pacifistes en Belgique 1830-1914*, Doctoraatsverhandeling, Université Libre de Bruxelles, 1977, 60-72. Over de tegenstand tegen zijn ideeën: "Verbond der Neutralen", *Algemeen Handelsblad*, 3 augustus 1887, 1.

30 NOBEL PRIZE, "Frédéric Passy", laatst geconsulteerd op 1 augustus 2018, https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1901/passy-facts.html ; LUBELKSI-BERNARD, Nadine, *Les mouvements et les ideologies pacifistes en Belgique 1830-1914*, Doctoraatsverhandeling, Université Libre de Bruxelles, 1977, 815 (voetnoot 1).

31 Historicus David Hart toont in zijn essay 'Was Molinari a true Anarcho-Capitalist?' dat de Molinari's ideeën over vrije competitie in veiligheid opgedeeld zijn in twee sectoren: vrijheid van veiligheidsdiensten en vrijheid van justitie. De eerste idee zou hij navolgen tot aan zijn dood. Maar de vrijheid van justitie zou hij later achterwege laten. Zie voor een gedetailleerd overzicht: HART, David, Was Molinari a true Anarcho-Capitalist?: An Intellectual History of the Private and Competitive Production of Security, onuitgegeven essay, 2019, 234-240.

32 STRINGHAM, Edward, "Anarchy and the law: the political economy of choice. Chapter 1", in: *Anarchy and the law*, New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 2007, 10-11.

33 DE MOLINARI, Gustave (vert. Patrick STOUTHUYSEN), *De avonden in de Rue Saint-Lazare. Gesprekken over de wetten van de economie en over de bescherming van eigendom*, Gent, Liberaal Archief, 2014 [1849].

34 MICHOTTE, P., *Etudes sur les théories économiques qui dominèrent en Belgique de 1830 à 1886*, Leuven, Charles Peeters, 1904, 238-260.

contemporaine referentiewerken terugzoeken in korte paragrafen en zelfs voetnoten – indien deze er überhaupt al zijn. Hoe valt deze ommekeer te verklaren?

Allereerst moeten de Franse (en bij aanvulling de Belgische) liberalen een *mea culpa* slaan. Hoewel de Fransen een liberale traditie kennen, hebben deze opvolgers weinig gemeen met de economische vrijheden waarop de klassieke Parijse School gestoeld waren. Ze zijn eerder etatistisch en anti-individualistisch ingesteld en hun interesse ligt eerder bij het uitbouwen van het laïcisme en de humanitaire vrijheden. De economische vrijheden laten ze liever links liggen.[35] De Franse biograaf van Gustave de Molinari, Gérard Minart, vat het treffend samen:

> *"La France, qui se proclame fièrement pays de la liberté, pratique en la matière l'effeuillage de la marguerite: Je t'aime, un peu, beaucoup, passionnément, pas du tout... Elle aime passionnément certaines libertés, comme celles de penser, de parler, d'écrire et, surtout, de critiquer. Elle aime beaucoup pétitionner et manifester. Elle n'aime qu'un peu certaines autres libertés, comme celle de l'enseignement. Enfin, elle n'aime presque pas - et parfois pas du tout - la liberté économique."*[36]

Verder merkte historicus Ralph Raico op dat er verkeerdelijk te veel aandacht is gegaan naar het Engelse triumviraat Smith-Ricardo-Mill in de economische geschiedenis. Zo stelde hij:

> *"As regards the nineteenth century at least, the importance of Britain in the history of liberal thought has usually been exaggerated, while the contributions of French thinkers - often notably relevant to present day concerns - have as a rule been either minimized or overlooked completely".*[37]

Een andere mogelijke reden rond het stilzwijgen van de Molinari (en de Franse Liberale School in het algemeen) is wat Joseph Salerno "*the conspiracy of silence*" noemt.[38] Zo verzwegen en minimaliseerden de negentiende-eeuwse Angelsaksische economen de Franse inzichten.[39] Zo meenden belangrijke Ricardiaanse denkers als John Ramsay McCulloch en John Eliott Cairnes, dat de nutstheorie

---

35 LAURENT, Alain, *La philosophie libérale. Histoire et actualité d'une tradition intellectuelle*, Parijs, Les Belles Lettres, 2002, 201-202; MALBRANQUE, Benoît, "Ou sont les Belges? Sur les économistes en Belgique francophone", *Laissons Faire,* 2, 2013, 16.

36 MINART, Gérard, *Gustave De Molinari (1819-1912). Pour un gouvernement en bon marché dans un milieu libre*, Parijs, Institut Coquelin, 2012, 10.

37 RAICO, Ralph, *Classical Liberalism and the Austrian School*, Auburn, Mises Institute, 2012, 219.

38 SALERNO, Joseph T., "Comment on the French Liberal School", *Journal Of Libertarian Studies* 1978, 2/1, 65.

39 SALERNO, Joseph T., "The Neglect of the French Liberal School in Anglo-American Economics: A Critique of Received Explanations", *The Review of Austrian Economics,* 2/1, 1988, 113.

van de Franse liberale economen een vergissing was[40]; dat ze 'onwetenschappelijk' waren[41]; dat de economische wetenschap grotendeels progressie kende op het Angelsaksische werelddeel en dat de Fransen nauwelijks een bijdrage geleverd hebben[42]; en dat ze de klassieke Engelse inzichten louter vertolkten en vulgariseerden.[43]

De twintigste-eeuwse econoom Joseph Schumpeter nuanceerde het klassieke Angelsaksische perspectief ten aanzien van de Franse Liberale School. Schumpeter stelde dat het niet klopte dat de Franse Liberale School (en Say in het bijzonder) louter de klassieke inzichten van Smith en Ricardo herkauwde maar dat het werk van Say en de Franse liberale economen duidelijk ingebed was in de traditie van Richard Cantillon en Anne-Robert Turgot.[44] De Franse Liberale School legt de nadruk op *nut (cfr. infra)*. Niettemin meende Schumpeter dat de Franse liberale denkers (en de Parijse Groep in het bijzonder) onwetenschappelijk te werk gingen.[45] Dit zorgde voor een wetenschappelijke verwaarlozing van deze denkers.

Journalist en *l'Économiste belge*

In 1844 vertrok de Molinari naar Parijs.[46] Veel is er niet geweten over de periode die aan het vertrek voorafging. Yves Guyot schreef in zijn lijkrede dat de Molinari zich in Antwerpen bevond toen de Belgische Revolutie zijn intrede maakte in de havenstad.[47] Als elfjarige zou hij het bombardement van generaal Chassé persoonlijk ervaren hebben – mogelijks omdat zijn vader een orangistische spion was.[48] Daarnaast zou de Molinari school gelopen hebben in het College te Verviers alwaar hij gepassioneerd werd door politieke economie.[49]

40 Doelend op Say's gebruik van nut als verklaring voor waarde: MCCULLOCH, John Ramsey, *The Principles of Political Economy*, Edinburgh, Adam and Charles Black, 1864, 13-14.

41 Volgens Cairnes was het gebruik van de door de Franse economen gebruikte 'natuurlijke wetten', een gecamoufleerde morele verdediging voor de (op dat moment) bestaande sociale structuur. CAIRNES, John E., *The Character and Logical Method of Political Economy*, Londen, Macmillan and co., 1875, 14.

42 CAIRNES, John E., *Essays in Political Economy, Theoretical and Applied,* Londen, Macmillan and co., 1873, 232.

43 Ibid., 313.

44 SCHUMPETER, Joseph, *History of economic analysis*, Londen, Routledge, 1986, 467; GROENEWEGEN, Peter, *Eighteenth-century Economics: Turgot, Beccaria and Smith and their contemporaries*, Routledge, Londen, 2002, 340-342.

45 SCHUMPETER, Joseph, *History of economic analysis,* 1986, Londen, Routledge, 472-476 en 807-810.

46 Privearchief de Molinari, Kroniek : Pour servir à l'histoire de la famille Molinari, p. 7.

47 GUYOT, Yves, "Gustave De Molinari", *Journal des Économistes,* 33, 1912, 178-179.

48 WITTE, Els, *Het verloren koninkrijk. Het harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie 1820-1850*, Antwerpen, De Bezige Bij, 2014, 251.

49 LUBELSKI-BERNARD, Nadine, "De Molinari, Gustave", in: *Nouvelle biographie nationale. Tome 6,* Brussel, Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts, 2001, 135.

Met een artikel over de technologische vooruitgang van de trein in *le Courrier française* trapte de Molinari zijn journalistieke carrière af in 1844. Vooraf had hij – naar eigen schrijven – enkele kleine bijdragen geschreven in verscheidene kranten en naslagwerken. Het vormde het begin van een goedgevulde carrière waarvan de precieze omvang niet te beschrijven valt. Het *Institut Coppet* probeerde op basis van de Molinari's *Ultima Verba* een opsomming te maken van alle artikels, boeken en essays die uit de pen van de Molinari vloeiden. Ze kwamen uit bij 297 stukken. Maar het werkelijke getal moet enkele malen verdubbeld worden aangezien de bijdragen in zijn eigen krant *l'Économiste belge* en zijn Russische artikels hierin niet vermeld werden.[50] In Frankrijk genoot de Molinari aanzien als hoofdredacteur van *Le Journal des Débats* (1871-1876) en later, na het overlijden van zijn vriend Joseph Garnier, als hoofdredacteur van *Le Journal des Économistes* (1881-1909).

Na zijn gekozen verbanning uit Frankrijk naar aanleiding van de staatsgreep van Louis-Napoléon Bonaparte in 1851, kwam de Molinari terug in België terecht. Nadat hij samen met Charles de Brouckère, Jean Arrivabene en Charles Le Hardy de Beaulieu de – nog steeds bestaande – *Société d'économie politique* stichtte, richtte hij in 1856 zijn eigen krant op: *l'Économiste belge.* De schrijversequipe bestond uit dezelfde mensen die de *Société d'économie politique* hadden opgericht. Ook vooraanstaande schrijvers uit de Franse en Engelse vrijhandelswereld, onder wie Frédéric Passy en Richard Cobden, leenden hun pen aan *L'Économiste belge*.[51] Het doel van deze krant was al snel duidelijk: het 'optimaliseren' van de overheid door deze te ontmantelen en de taken uit te besteden aan de vrije markt.[52]

Dit laatste punt moet echter genuanceerd worden. In de verkleining van de overheid neemt de Molinari eerder een minarchistisch standpunt in dat minder ver gaat dan wat hij in *De la production de la sécurité*, *Les Soirées dans la Rue Saint-Lazare* en zijn *Cours d'économie politique* schrijft. In *L'Économiste belge* schreef hij nergens dat rechtspraak volledig geprivatiseerd kan worden. De reden hiervoor is onduidelijk en de Molinari zelf geeft geen reden voor deze omschakeling. Historicus Maarten Van Dijck heeft twee vermoedens. Allereerst is het mogelijk dat de Molinari zijn punt nuanceerde nadat de Parijse School

50 INSTITUT COPPET, *Bibliographie Gustave de Molinari*, laatst geconsulteerd op 1 augustus 2018 <https://www.institutcoppet.org/bibliographie-gustave-de-molinari/>.

51 VAN DIJCK, Maarten, *De wetenschap van de wetgever. De klassieke politieke economie en het Belgische landbouwbeleid 1830-1884,* Leuven, Universitaire Pers, Leuven, 2008,, 54-56; ERREYGERS, Guido, "Economic associations in Belgium", in: AUGELLO, Massimo M., The spread of political economy and the professionalisation of economists, Londen, Routledge, 2001, 96-101.

52 ALBERT, Christian, *Het tijdschrift "L'Économiste belge" (1855-1868): zijn stellingen en invloed,* onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Antwerpen, 1976, 28-33.

(Bastiat, Coquelin, Dunoyer,...) in de *Société d'Economie Politique* zijn ideeën afdeed als te verregaand (zie deze discussie in appendix 1). Deze verklaring is weinig bevredigend aangezien de Molinari in andere monografieën (waaronder de voornoemde *Cours d'économie politique* uit 1855) zijn anarcho-kapitalistische ideeën wél bleef verdedigen.[53] Ten tweede is het mogelijk dat de Molinari zijn ideeën aanpaste aan zijn doelgroep. De Belgische liberale elite stond/staat afkerig tegen de anarcho-kapitalistische ideeën van de Molinari en het is mogelijk dat hij repercussies vreesde (zoals later zou blijken).[54] Wij volgen deze tweede redenering aangezien deze nuances ook te zien zijn in zijn Russische artikels voor de krant *Roesski Vestnik*, waar hij zijn pen doopte in genuanceerde (en gecensureerde)[55] inkt. Terwijl zijn Russische vrienden vooruitstrevend waren, naar Russische, post-despotische maatstaven, zouden zijn rechts-privatiserende plannen er geen grond vinden.[56] Verder wist de Molinari dat zijn lezerspubliek eerder tot het kamp van de gematigde liberalen behoorde. In een brief aan de collectivistische anarchist Pierre-Joseph Proudhon schreef hij:

"*Voulez-vous me donner pour la prochain n° de L'Économiste [belge] un fragment de votre brochure [...] en choisissant ce qui peut aller le mieux au tempérament généralement modéré de mes lecteurs ?*[57]

Toch betekende deze minarchistische aanpak niet dat de Molinari geen controverse kon uitlokken, zelfs bij eigen journalisten die een politieke functie bekleedden. In 1856 schreef de Molinari een artikel over kredietbanken en verweet hij dat er in dit project geld verspild werd aan luie politici. Kwaad nam Charles de Brouckère zijn pen op. De Brouckère was een trouwe journalist bij *l'Économiste belge* die schreef onder het pseudoniem C.D.B. Daarnaast was hij burgemeester van Brussel. De Brouckère verweet de Molinari dat hij "une accusation monstreuse" maakte.[58] Victor Brants vatte de houding van De Brouckère als volgt samen: "*l'économiste devait être mis en demeure de faire de la poli-*

53 FACCARELLO, Gilbert, "Bold ideas. French liberal economists and the state: Say to Leroy-Beaulieu", *The European Journal of the History of Economic Thought*, 17/4, 2010, 746.

54 VAN DIJCK, Maarten, *De wetenschap van de wetgever. De klassieke politieke economie en het Belgische landbouwbeleid 1830-1884*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2008, 98; VAN DIJCK, Maarten, "From Science to Popularization, and Back – The Science and Journalism of the Belgian Economist Gustave De Molinari", *Science in Context*, 21/3, 2008, 388.

55 BRAET, Johan, "Gustave De Molinari: Liberale kritiek op de hervormingsplannen van tsaar Aleksander II (1860)", in: STOLS, Eddy en WAGEMANS, Emmanuel, *Montagne Russe. Belevenissen van Belgen in Rusland*, Berchem, EPO, 1989, 33.

56 RONIN, Vladimir, "Un économiste belge dans la presse russe", *BTNG/RBHC*, 24/3-4, 1993, 329.

57 ARCHIVE VILLE DE BESANCON, Ms 2950 (Tome IX – Lettres adressées à P-J Proudhon. Delhasse à Devos), lettre 164/609, Gustave de Molinari à P-J Proudhon 14 februari 1859.

58 ARA Brussel, papiers de Brouckère, Projet de création de la Société de crédit commarcial en industriel entraînant la présentation de la démission de Charles de Brouckère comme bourgmestre de Bruxelles et une polémique avec G. De Molinari, rédacteur de L'Économiste :. 1856/.

tique pratique, en qualité de bourgmestre de Bruxelles".[59] Het was niet de laatste keer dat de meer gematigde de Brouckère (en de Liberale Partij in België in het algemeen) een pennenstrijd leverde met de Molinari.

Politieke ambitie

In zijn recensie (1864) van de Molinari's *Cours d'économie politique,* beschreef Lord Acton de troebele verhouding tussen de econoom en de Belgische Liberale Partij:

> *"[In] 1848,[60] he returned to his own country, and finished his course of political economy at the Musée d'Industrie of Brussels, where, we believe, he has not been altogether well treated by the Liberal ministry. This gives a personal significance to his protest against the nomenclature of the two parties, which falsely implies that the one comprises all that is religious, and the other all that loves liberty, in Belgium."*[61]

de Molinari had inderdaad moeite met duidelijke politieke afbakeningen.[62] Hij sukkelde niet alleen met het onderscheid tussen liberaal en katholiek. Roderick T. Long merkte op dat de Molinari een brug probeerde te slaan naar de socialisten. de Molinari verweet socialisten dat ze dezelfde doelen nastreefden als economen (hetgeen voor de Molinari gelijkstond aan klassieke liberalen) maar dat ze er andere methodes op nahielden.[63] Als politiek econoom wilde hij – net zoals de socialisten – overvloed en rechtvaardigheid in de maatschappij. Hij beschouwde echter het reeds geteste streven naar vrijheid als de noodzakelijke katalysator voor de rechtvaardige maatschappij.[64] Socialisten neigden (en neigen) eerder naar georganiseerde, etatistische recepten. In zijn anoniem gepubliceerd pamflet *Lettre aux socialistes* (1848) was hij bereid om zijn economische ideeën op te bergen indien de socialistische argumenten onderbouwd konden worden.[65]

Ondanks de troebele verhouding met de Liberale Partij stelde hij zich kandidaat

59 BRANTS, Victor, "Coup d'oeil à vol d'oiseau sur les écoles d'économie politique en Belgique", *La Revue Générale,* 35, 1899, 152-153.

60 Foutief van Lord Acton: De Molinari keerde pas in 1851 terug. BERAUD, Alain, "Gustave de Molinari', in: FACCARELLO, Gilbert (eds.), *Handbook on the History of Economic Analysis. Volume I.,* Chelentenham/Northampton, Edward Edgar, 2018, 237.

61 ACTON, John Emerich Edward Dalberg, "Review of Gustave De Molinari's Course of Political Economy (1855)", *The Home and Foreign Review*, 4, 1864, 313.

62 VAN THIELEN, Dries, "Gustave de Molinari et la tentation de la politique", *Laissons Faire,* 26, 2018, 28-31.

63 LONG, Roderick T., "Rothbard's "Left and Right": Forty Years Later", *Mises Institute,* 2006.

64 ROTHBARD, Murray, "Left and Right: The Prospects for Liberty", *Left and Right,* 1, 1979, 12.

65 DE MOLINARI, Gustave (vertaling Roderick T. Long), "The Utopia of Liberty: A Letter to Socialists", *Mises Daily,* 2016 [1848].

voor de Brusselse verkiezingen van 1859. Al snel werd duidelijk dat de Molinari niet de juiste persoon was om zich in het politieke vaarwater te begeven. In een bijeenkomst op 3 juni 1859 stelde de Molinari zich voor aan de Liberale Partij. Die had twee punten van kritiek op de kandidaatstelling van Gustave de Molinari. Deze werden duidelijk gemaakt door journalist Charles Potvin. Allereerst verweten ze de Molinari's woordkeuze. Hij stelde in zijn speech dat hij *en réaction* was geweest tegen het oprukkend socialisme in Frankrijk.[66] Wij denken bijvoorbeeld aan het tijdschrift *Jacques Bonhomme* waarin Frédéric Bastiat, Gustave de Molinari, Charles Coquelin, Alcide Fonteyraud en Joseph Garnier het socialistisch beleid van de revolutionairen van 1848 aan de kaak stelden. Deze woordkeuze ("*réaction*") werd echter niet gesmaakt door de antirevolutionaire (en zelfs socialistische) kringen die deel uitmaakten van de liberale, Brusselse elite.

Bij het horen van deze woorden, joelde de zaal de Molinari uit. Charles Potvin betrad de tribune en sprak de aanwezigen anderhalf uur lang toe. Zo zei hij onder meer:

> *"Nous sommes ici pour discuter les candidates: [...] la simple politesse que je dois à M[onsieur de] Molinari – que je n'ai pas l'honneur de connaître me permet de lui dire que vis-à-vis d'un corps électoral comme celui à Bruxelles, un mot parcil rend sa candidature impossible".*[67]

Het woord *réaction* was daarentegen niet problematisch voor de leden van de Parijse Groep. Frédéric Bastiat gebruikte het woord bijvoorbeeld in een artikel van *Jacques Bonhomme*.

Een artikel in *l'Echo du Parlement* vatte de andere afkering van de Brusselse liberalen ten aanzien van de Molinari goed samen: "*Le malheur de M[onsieur de] Molinari est d'avoir trouvé à Bruxelles les adversaires qu'il avait combattu à Paris.*"[68] De Liberale Partij in België was eerder socialistische recepten genegen. Zo moest de Molinari in Parijs in contact geweest zijn met de werken van Charles Coquelin over het bankwezen.[69] Coquelin verdedigde de stelling dat een overheid zich niet mocht mengen met het bankwezen. Hij kwam tot deze vaststelling door de voorbije conjunctuurgolven empirisch te onderzoeken. Bankencrises volgden mekaar op door monopolistische privileges toe te staan

66 "Aplatissement du vieux libéralisme", *Le Bien Public*, 6 juni 1859.
67 "Après l'autel le coffre-fort", *Le Bien Public*, 6 juni 1859.
68 "M. De Molinari et les jeunes libéraux", *l'Echo du Parlement*, 13 juni 1859.
69 In 1852 nam de Molinari ook het overlijdensbericht van Coquelin in de *Journal des Économistes* voor zijn rekening waarin hij de genialiteit van zijn bankenanalyses prijst en de onafgewerktheid van zijn *Histoire des Banques* betreurt.

aan bepaalde banken én de toenemende reglementering die deze instellingen ondergingen.[70] Ook dit werd niet gesmaakt in België.

Potvin in het bijzonder nam hem deze visies kwalijk. In zijn betoog tegen de Molinari spreekt hij volgende bewering uit:

> *"M[onsieur de] Molinari proclame ce principe: les personnes civiles ont le droit de se constituer sans l'intervention de l'Etat. [...] La personne civile vient au monde, et l'Etat enregistre [...], n'est ce pas M[onsieur de] Molinari? (de Molinari fait un signe d'approbiation) La Belgique ne serait-il pas exposée à une double invasion de moines et des banquieurs?"*[71]

De visie van Potvin ten aanzien van het bankwezen wijzigt regelmatig. In zijn biografie vergelijkt historicus Christoph De Spiegeleer het werk van Charles Potvin (*Du Gouvernement de soi-même, La Banque Sociale*) met de ideeën van Pierre-Joseph Proudhon.[72] Proudhon ijverde voor de 'bank van het volk': een vennootschap waarbij het volk (de paupers van Parijs) renteloze leningen kon aangaan. De armsten zetelden zelf als bestuurders van deze vennootschap - in lijn met het Proudhoniaans anarchisme.[73] Potvin was deze ideeën genegen en prijst de "mutualistische banken" aan in zijn magnum opus *Du Gouvernement de soi-même* (1877).

Verder blijkt uit de woorden die Charles Potvin met de Molinari wisselde, dat hij de werken met betrekking tot banken van de utopische socialist Louis Blanc kon smaken – hetgeen tegen het anarchisme van Proudhon indruiste. Zo achtte hij dat de overheid een regulerende rol had binnen het bankwezen. Spontane orde en vrijheid zouden ervoor zorgen dat België overspoeld werd door bankiers, aldus Charles Potvin. Om deze reden vond Louis Blanc het nodig om competitie tussen banken onderling op te heffen en een nationale overheidsbank op te richten.[74]

---

70 MALBRANQUE, Benoît, "Réformer les banques: les propositions originales de C. Coquelin", *Laissons Faire,* 1, 2013, 20-24; DE NOUVION, Georges, *Charles Coquelin. Sa vie et ses travaux,* Parijs, Institut Coppet, 2017 [1908], 24-25.

71 "Après l'autel le coffre-fort", *Le Bien Public,* 6 juni 1859.

72 DE SPIEGELEER, Christoph, *Een blauwe progressist. Charles Potvin (1818-1902) en het liberaal-sociale denken van zijn generatie*, Gent/Brussel, Liberaal Archief, 2011, 159-165.

73 PROUDHON, Pierre-Joseph, "Banque du peuple: déclaration", *Le Peuple,* 1849, 1-13.

74 CHARRUAUD, Benoît, *Louis Blanc, la république au service du Socialisme,* Onuitgegeven doctoraatsverhandeling, Université Strasbourg III. Robert Schuman, 2008, 50.

In het pamflet *Pourquoi j'ai retiré ma candidature*, dat enkele dagen na de blamage in Brussel verscheen, kondigde de Molinari het einde van zijn politieke carrière aan. Het is des te opmerkelijker dat de Molinari deze uitslag reeds enkele jaren tevoren in zekere zin 'voorspeld' had. In het artikel *"Dialogue entre un électeur et un candidat"* (1855) bekritiseerde hij stemgerechtigden die ongeïnformeerd hun eigen verantwoordelijkheid afschuiven op volgzame politici. De kiezer verwacht dat politici zich bekommeren om elk aspect van het dagelijks leven: protectionisme, armenzorg, milities, subsidies van religieuze instellingen,... maar wanneer de politicus vraagt of de kiezer belastingen wil betalen, weigert die resoluut. Wanneer de politicus hem daaropvolgend vraagt hoe hij dan al deze verantwoordelijkheden moet bekostigen, antwoordt de kiezer: "Cela vous regarde. Nous ne vous nommons pas pour autre chose".[75] Het schisma tussen zijn nuchtere blik en de politieke realiteit werd eens te meer duidelijk.

Vrijhandel

De structurele breuk met de Liberale Partij betekende niet dat hij zich verstopte in zijn schrijfkamer. Integendeel, de Molinari was actief in de vrijhandelsassociaties van zowel Frankrijk als België. Voor hem gingen vrijhandel en vrede hand in hand. Bijgevolg was vrijhandel dé voorwaarde tot een meer vredevolle wereld, en vice versa. Vrede werd bereikt door pacifistische en dus vrije handelsrelaties. Denk bijvoorbeeld aan het – onterecht aan Bastiat toegeschreven – adagium "*Als goederen de grens niet oversteken, zal het leger dit doen*".[76]

In Frankrijk (en België) vormden de vrijhandelsassociaties zich naar het Engelse model van de Anti-Corn Law League van Richard Cobden. Cobden was – samen met John Bright – de onofficiële leider van de Engelse Anti-Corn Law League die in 1838 gevormd was.[77] Door vurige pleidooien in het Engelse Lagerhuis slaagde het duo erin om in 1846, onder het premierschap van Robert Peel, de invoerrechten op graan op te heffen. De eerste Europese dominosteen

75 DE MOLINARI, Gustave, "Dialogue entre un électeur et un candidat", *L'Économiste belge*, 1855, 1.

76 Dit citaat is afkomstig van Otto T. Mallery, een Amerikaans econoom uit de 20e eeuw. ONLINE LIBRARY OF LIBERTY, "Did Bastiat say "when goods don't cross borders, soldiers will"?", laatst geconsulteerd op 1 augustus 2018, https://oll.libertyfund.org/pages/did-bastiat-say-when-goods-don-t-cross-borders-soldiers-will.
De liberale econoom Ludwig Von Mises maakte, net als de Molinari, dezelfde observatie met betrekking tot vrede en vrijhandel tussen landen. Zo stelde hij onder meer dat de filosofie van protectionisme [i.e. het verbieden of afremmen van vrijhandel tussen landen] een filosofie van oorlog is. VON MISES, Ludwig, Human Action, Indianapolis, Liberty Fund, 2007, 687.

77 De Anti-Corn Law League was een vurig pleitbezorger voor algemene vrijheid, abolitionisme, vrede en vrijhandel. MORGAN, Simon, "The Anti-Corn Law League and British Anti-Slavery in Transatlantic Perspective, 1838-1846", *The Historical Journal*, 52/1, 2009, 90-92.

was gevallen. Cobden en Bright werden gadegeslagen vanop de kade van het Europese vasteland. Een vrederechter met een snedige pen volgde het proces op de voet: Frédéric Bastiat. Vanuit Aquitanië was Bastiat vertrouwd geraakt met het werk van Jean-Baptiste Say en de beweging van Cobden en Bright pasten uitstekend binnen zijn discours. Hij schreef in het begin van de jaren 1840 enkele artikels over de Engelse vrijhandelsassociatie maar de kranten weigerden zijn stukken te publiceren. Bastiat schreef ook de eerste biografie over Richard Cobden. Ergens in juli 1845 overhandigde hij de biografie in Engeland persoonlijk aan Cobden. Deze ontmoeting zorgde ervoor dat Bastiat Cobdens organisatie leerde kennen. Teruggekomen in Frankrijk stichtte hij de krant *Libre Echange* (waarin de Molinari enkele artikels schreef), schreef hij meer artikels in de *Journal des Économistes* en richtte uiteindelijk in februari 1846 in Bordeaux *l'Association pour la liberté des Echanges* op. Door zijn pleidooi voor vrijhandel en de oprichting van deze organisaties ondervond Bastiat veel weerstand van de conservatieve pers in het geïndustrialiseerde Noord-Frankrijk. Toch kon deze tegenstand de uitbouw van *l'Association* in verschillende andere Franse steden als Parijs, Le Havre, Lyon en elders niet tegenhouden. Doorheen Frankrijk vormden zich lokale afdelingen die zich inzetten voor de vrijhandel.[78]

de Molinari had Frédéric Bastiat enkele jaren tevoren leren kennen op de redactie van *Le Courrier Français*.[79] Het wekt dan ook geen verwondering dat de Molinari Bastiat bijstond in zijn strijd voor vrijhandel: hij fungeerde als secretaris van de Parijse afdeling van de *Association pour la liberté des Echanges.* Daarnaast richtte het duo de reeds vermeldde krant *Jacques Bonhommes* op waarin ze het socialistische beleid na de revolte van 1848 op de korrel namen.[80]

Reizen

"*Met vakantie ging de burgerman nog niet. Alleen de rijken trokken in de zomer naar het buitenland of naar de kust. De overigen verlieten hun gemeente slechts voor familiefeesten of begrafenissen en voor de verkiezingen. Uitzonderlijk riskeerden zij een excursie naar Oostende of een reisje naar de hoofdstad.*"[81] Hoewel het volledig repertoire van historicus Karel Van Isacker ondertussen herzien werd door revisionistische historici, houdt dit citaat nog grotendeels stand. In het midden

78 MINART, Gérard, *Frédéric Bastiat (1801-1850): le croisé du libre-échange*, Parijs, L'Harmattan, 2004, 51-91.
79 MINART, Gérard, *Gustave De Molinari (1819-1912). Pour un gouvernement en bon marché dans un milieu libre*, Parijs, Institut Coquelin, 2012, hoofdstuk 5. La recontre avec Bastiat.
80 DELAPORTE, Louis, *Quelques-uns*, Parijs, Albert Fontemoing, 1901, 68.
81 VAN ISACKER, Karel, *Mijn land in de kering 1830-1980*, Antwerpen/Amsterdam, Uitgeverij de Nederlandsche boekhandel, 1980 [1978], 31.

van de negentiende eeuw reisde de bevolking slechts sporadisch. Vaak was dit rurale circulatie waarbij de bevolking van omliggende dorpen naar de steden trok op zoek naar werk.[82] Maar de reizen van de Molinari gingen verder dan de steden in de buurt. Gustave de Molinari bezocht alle hoeken van de wereld: Rusland, de Verenigde Staten, Canada, (de aanleg van) het Panamakanaal en de Caraïben... Ook sprak hij op de belangrijkste vredescongressen in Europa.

Reizen is voor de Molinari het resultaat van vrijhandel.[83] In zijn introductie bij de reisverslagen van Richard Cobden, stelde de Molinari:

> *"Si la destinée des peuples était de vivre isolés, et, comme le disent les protectionnistes, indépendants de l'étranger, n'auraient-ils pas commis la plus absurde et le moins explicable des folies en dépensant, depuis un demi-siècle, une cinquantaine de milliards pour diminuer les distances et aplanir les obstacles qui les séparent?"*[84]

Tussen februari en juli 1860 reisde de Molinari doorheen Rusland op uitnodiging van zijn vrienden binnen de redactie van de *Roesski Vestnik.* Hij schreef verscheidene bijdragen voor deze krant maar – zoals reeds vermeld – schikte hij zich naar de strenge censuur van het land. Deze censuur ondervond de Molinari aan den lijve. Aan de grens moest hij zijn brochures, die als materiaal voor zijn lezingenreeks dienden, afstaan. Zes weken later kreeg hij zijn materiaal terug, toen zijn lezingencyclus reeds in de helft was.[85]

In 1876 reisde de Molinari door de Verenigde Staten en Canada. Menig recensent[86] vreesde dat hij een zoveelste versie van Alexis de Tocquevilles *De la démocratie en Amérique* zou afleveren. Niets was minder waar. de Molinari's werk werd geprezen, voornamelijk door zijn gebrek aan vooringenomenheid. Een recensent roemt zijn werk:

---

82 WINTER, Anne, *Migrants and urban change. Newcomers to Antwerp, 1760-1860*, Londen, Pickering&Chatto, 2009, 101-146.

83 VIANES, André, L'inventeur des programmes ultra-libéraux actuels... est mort en 1912 : Gustave De Molinari, *Economie et Humanisme*, 277, 1984, 53.

84 DE MOLINARI, Gustave, *Richard Cobden. Notes sur ses voyages, correspondances et souvenirs*, Parijs, Guillaumin, 1879, IX.

85 BRAET, Johan, "Gustave De Molinari: Liberale kritiek op de hervormingsplannen van tsaar Aleksander II (1860)", in: STOLS, Eddy en Emmanuel WAGEMANS, *Montagne Russe. Belevenissen van Belgen in Rusland*, Berchem, EPO, 1989, 29-41

86 VAN THIELEN, Dries, "The contemporaries of Gustave De Molinari. The review of his Les Bourses de Travail", onuitgegeven artikel, 2018.

> *"The reader, if a person of active intelligence, has probably already made the swift generalization that no Frenchman is able to see clearly or describe fairly a foreign land [...] But here is a book about this country which destroys any such hasty conclusion".*[87]

de Molinari was lyrisch over de energie van de hardwerkende Amerikanen en Canadezen. Maar deze ijverzucht zorgde ervoor dat de Amerikanen de kunsten verwaarloosden. "De Verenigde Staten zijn in staat om excellente piano's te bouwen maar ze brengen geen pianisten voort om deze te bespelen", aldus de Molinari.[88]

In Panama (1886) beschreef de Molinari de vorderingen die Ferdinand De Lesseps – de voorzitter van de *Panama Canal Entreprise* – maakte bij de aanleg van het kanaal.[89]

De Molinari was bijgevolg op de hoogte van verschillende culturen, landen en de belangrijkste gebeurtenissen in de wereld tijdens zijn leven. Het zijn deze ervaringen en inzichten die ook zijn geschriften doorheen zijn loopbaan kleurden.

Adam Smith of Jean-Baptiste Say?

Historici[90] wijzen steevast naar Adam Smith als de primaire invloed op het werk van Gustave de Molinari. Deze vergelijking is teleologisch verstaanbaar. De Schotse moraalfilosoof wordt doorgaans nog steeds gezien als de vader van het kapitalisme. Smith is ook van groot belang geweest voor de Molinari (en de Franse *Ideologues*). Hij is – samen met Charles Dunoyer (cfr. *infra*) – de enige econoom die bij naam genoemd wordt in *De la production de la sécurité*. De Australische historicus David Hart wijst op twee Smithiaanse concepten die de Molinari overneemt uit *An Inquiry into the Wealth of Nations*: spontane orde (*spontaneous order*) en natuurlijke vrijheid (*natural liberty*). De vrije markt is de

---

87 X, "Review of Gustave De Molinari's Letters on the United States and Canada (1876)", *Atlantic Monthly* 39/234,1877, 508-9.

88 Zoals geciteerd in JAMES, Henry, *Literary Criticism. French Writers,* New York, The Library of America, 1984, 586-587. (eigen vertaling)

89 BAKER, George, "À Panama. L'Isthme de Panama. La Martinique. Haiti. Lettres adressées au Journal des Débats. Par G. DE MOLINARI. Paris, Guillaumin et Cie, 1886", *Political Science Quarterly,* 2, 1887, 360-361 ; CELIMENE, Fred en Andre LEGRIS, "Gustave de Molinari à Panama et la Théorie de l'évolution", *Revue d'Économie Régionale & Urbaine*, 1, 2007, 13-34.

90 GALLOIS, Nicolas, "Pour la liberté du travail : retour sur les origines des Bourses du travail", *Cahiers d'histoire. Revue d'histoire critique,* 116/117, 2011, 31.

beste vertaler van de noden van de consument. Wanneer er vraag is naar een bepaald product, zal de markt zich spontaan schikken naar deze wensen. Dit is enkel mogelijk in een systeem zonder overheidsrestricties.[91]

Zoals hierboven al werd aangehaald, moet de 'Smithiaanse' invloed genuanceerd worden. Zijn invloed in Frankrijk is er niet zomaar gekomen. De eerste publicatie van *The Wealth of Nations* (1776) werd slecht ontvangen door de Franse *physiocrates*. Ze deden dit af als een vage imitatie van het werk van Robert Turgot.[92] Vanaf 1790 won Adam Smith echter aan aanzien ten koste van de 'achterhaalde' *phsyiocrates*. De man die verantwoordelijk was voor deze omwenteling was Jean-Baptiste Say.

Say verklaarde dat hij volledig brak met de traditie van de Franse *physiocrates.* Zijn economische leermeester was voornamelijk Adam Smith. Toch menen bepaalde economen[93] en historici[94] dat Jean-Baptiste Say bepaalde concepten van de *physiocrates* overneemt om vooroordelen van Adam Smith te doorprikken. In zijn magnum opus, *Traité de politique économique* (1803), wijst Say erop dat elke vorm van arbeid productief is. Smith daarentegen bekeek productiviteit enkel vanuit het maken van materiële goederen waardoor hij zich plaatst in een lange traditie van economen die waarde interpreteerden vanuit een arbitraire (fysieke) goederenbundel: de fysiocraten gebruikten hiervoor landbouwgoederen. Volgens deze beklemmende, Smithiaanse visie produceren consultaties bij dokters, R&D-afdelingen binnen bedrijven, ... geen rijkdom. Volgens Say zijn alle productiefactoren (hetzij land, kapitaal, arbeid,...) immaterieel. Deze factoren dragen bij tot het productieproces dat er niet in bestond om materiële goederen te produceren. Zij produceren enkel om hun eigen noden na te streven. Deze nuance legt de invloed van Say op de Molinari bloot. In *De la production de la sécurité* beschrijft de Molinari veiligheid (een dienst die nota bene geen materiële goederen creëert) als een zelfstandige industrie.

Toch is het nog maar de vraag of de Molinari deze Sayiaanse ideeën direct heeft overgenomen uit de werken van J.B. Say. Charles Dunoyer, de andere econoom die de Molinari aanhaalt in *De la production de la sécurité*, staat bekend

---

91 HART, David, "Gustave de Molinari and the anti-Statist Liberal tradition. Part I", *Journal of Libertarian Studies*, 5/2, 1981, 266-267.

92 ROTHBARD, Murray, *Classical Economics. An Austrian Perspective on the History of Economic Thought. Volume II*, Auburn, Mises Institute, 1995, 4.

93 *Ibidem*, 20-21.

94 MINART, Gérard, *Entrepreneur et esprit d'entreprise. L'avant-gardisme de Jean-Baptiste SAY*, Parijs, L'Harmattan, 2013, 17-24.

als de *vulgarisator* van de ideeën van Say naar een breder publiek.[95] Econoom Rabah Benkemoune bevestigt deze twijfel:

> *"He [Dunoyer] contributed to the dissemination of Say's ideas, especially the idea that all activities are productive, including those that result in immaterial products. His major book, de la Liberté du Travail, had a great deal of influence on leading French liberal writers (Bastiat, de Molinari, Guyot)."*[96]

Invloed

In 1913, een jaar na zijn overlijden, huldigde een anonieme Zweedse encyclopedist de Molinari als de "personificatie van vraag en aanbod."[97] de Molinari werd/wordt wereldwijd gelezen en beïnvloedde talrijke economen.

De Italiaanse socioloog en econoom Vilfredo Pareto, bekend van het door hem bedachte Pareto-optimum,[98] zijn sociologische 'elitetheorie' en het Pareto-principe van inkomensverdeling,[99] onderging de invloed van de Molinari.[100] In persoonlijke correspondentie sprak Pareto hem steeds aan met "Cher maître".[101] Ook noemde hij de Molinari "*il capo sul continente europeo della scuola liberale in Economia Politica*"[102] en in zijn cursus Politieke Economie aan de Universiteit van Lausanne – alwaar hij de leerstoel van Léon Walras overnam[103] - citeert hij met de nodige regelmaat de werken van de Luikse econoom.[104]

---

95 LIGGIO, Leonard, "Charles Dunoyer and French Classical Liberalism", *Journal of Libertarian Studies*, 1/3, 1977, 166.

96 BENKEMOUNE, Rabah, "Charles Dunoyer and the Emergence of the Idea of an Economic Cycle", *History of Political Economy*, 41/2, 2009, 272.

97 X, " De Molinari, Gustave", in: WESTRIN, Theodor (ed.), *Nordisk familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi,* 1913, 852-853.

98 Pareto was hiermee een van de grondleggers van de moderne welvaartstheorie, en geniet nog steeds belangstelling en bekendheid. Zie o.m. HICKS, John R., "The Foundations of Welfare Economics", *Economic Journal*, vol. 49, 1939, 696-712.

99 Zie voor een overzicht en analyse: FEMIA, Joseph V., *Pareto and Political Theory*, Routledge, New York, 2006.

100 Over de invloed van de Molinari op het Paretiaanse gedachtegoed in de pure (bijvoorbeeld wet van vrije concurrentie) en toegepaste economie (demografie en crises) zie MORNATI, Fiorenzo, "Gustave de Molinari e Yves Guyot nella formazione de pensiero paretiano fino al Cours d'économie politique", in: MALANDRINO, C. en R. MARCHIONATTI (eds.), *Economia, sociologia, e politiqa nell'opera di Vilfredo Pareto,* Firenze, Leo Olschki, 2000, 256-269.

101 VAN DIJCK, Maarten, "From Science to Popularization, and Back – The Science and Journalism of the Belgian Economist Gustave De Molinari", *Science in Context,* 21/3, 2008, 397.

102 PARETO, Vilfredo, "Recensione Précis d'Economie Politique et de Morale", *Giornale degli Economiste,* 6/4, 1893, 238-239.

103 Pareto maakte deel uit van de (economische) school van Lausanne, waarvan Walras als stichter beschouwd kan worden.
BARANZINI, Roberto en ALLISSON, François, "Lausanne School" in *Handbook on the History of Economic Analysis*, Cheltenham, Edward Elgar, 2016, 281-294.

104 X, "Vilfredo Pareto on the Value of Human Capital", *Population and Development Review*, 40/1, 2014, 155-159.

Het werk van de Molinari werd ook gesmaakt door de Amerikaanse vertaler van Proudhon, Benjamin Tucker.[105] In zijn tijdschrift *Liberty* recenseerde Tucker regelmatig het werk van de Luikse econoom. Ook voor zijn omschrijving van de veiligheidsindustrie in *Instead of a Book by a Man Too Busy to Write One* (1893), heeft hij naar de Molinari's definitie gekeken: *"Defense is a serie like any other services; that it is labor both useful and desired, and therefore an economic commodity, subject to the law of supply and demand".*[106]

Naast voornoemde negentiende- en vroeg twintigste-eeuwse denkers, zijn er ook meer recente volgers. De huidige 'volgers' van Gustave de Molinari verzamelen zich echter niet meer aan de Rue Saint-Lazare in Parijs maar kan je terugvinden in het Mises Institute in Auburn (in de Verenigde Staten en vernoemd naar de Oostenrijkse econoom Ludwig von Mises). Het Mises Institute is een Amerikaanse denktank die de economische ideeën van de Oostenrijkse School promoot.

De Amerikaanse econoom (en medestichter van het Mises Institute) Murray Rothbard noemt de Molinari "the most unusual of the leading French economists." Rothbard weerlegt de voornaamste argumenten die de *Société d'Economie Politique* uitte tegen *De la production de la sécurité*. (Deze discussie is overgenomen in appendix 1). Hij verweet Coquelin en Bastiat inconsistentie. De argumenten die ze tegen het werk van de Molinari brachten, weerlegden ze zelf in discussies omtrent andere sectoren van de maatschappij. Rothbard komt tot de conclusie dat de leden van de Parijse School de nieuwe visie van de Molinari niet konden vatten en daarom zijn essay slechts oppervlakkig benaderden.[107] De Duitse econoom Hans-Hermann Hoppe (een van de voornaamste contemporaine vertegenwoordigers van de Oostenrijkse School) gebruikt de Molinari om weerwoord te bieden aan de economen van de publieke-goederen-theorie. Zo gaan zij ervan uit dat er bepaalde goederen zijn die enkel door de overheid geproduceerd kunnen worden, doordat de vrije markt tekortschiet om deze te voorzien. Hoppe verzet zich tegen deze visie en merkt op dat de publieke-goederen-theoretici zich in een paradox nestelen. Zij komen namelijk tot de conclusie dat er goederen zijn die onontbeerlijk zijn voor het menselijk bestaan en daardoor moet er *force* (belastingen) gebruikt worden

---

105 Benjamin Tucker was samen met Lysander Spooner de voortrekker van de individualistische (en anarchistische) beweging in de Verenigde Staten. ROTHBARD, Murray N., *Egalitarianism as a Revolt Against Nature and Other Essays*, Auburn, Ludwig Von Mises Institute, 2000, 205-206.

106 SZYMCZAK, Xavier, *Gustave De Molinari (1819-1912): een overzicht va zijn leven en werk*, Onuitgegeven masterthesis TEW, 2003, 72.

107 ROTHBARD, Murray, *Classical Economics. An Austrian Perspective on the History of Economic Thought. Volume II*, Auburn, Mises Institute, 1995, 453-455.

tegen consumenten. Echter, zijn de alternatieve noden van de consumenten, van wie het geld en/of andere middelen afgenomen worden, niet belangrijker dan de bestemming van het weggenomen geld? Is de consument niet de beste besteder van zijn eigen middelen? Als de consument veiligheid, onderwijs,... had gewenst, zou hij toch zijn middelen op de markt besteed hebben? Hoppe concludeert: "*By force of logical reasoning, then, one must accept Molinari's conclusion that for the sake of consumers, all goods and services be provided by markets.*"[108] Andere noemenswaardige (Oostenrijkse) economen zoals Bruce L. Benson[109] en Edward Stringham[110] hebben recent heel wat academisch werk verricht over de mogelijkheid van een gedecentraliseerd of privaat rechts- en veiligheidssysteem, waar ook de Molinari's werk en inzichten een rol spelen.

Naast de economische vertegenwoordigers van de Oostenrijkse School, zijn er ook academici uit andere disciplines die het onderzoek naar de Molinari stimuleren. Verscheidene historici, zij het ook wel vanuit een 'Oostenrijkse' kijk, stimuleren het onderzoek naar de Parijse economen. Roderick Long en David Hart verzamelen en vertalen het werk de Molinari en onderzoeken aanverwante teksten (recensies van zijn boeken, portretten door tijdgenoten,...). Echter, de belangrijkste historische bijdrage werd zonder meer geschreven door Ralph Raico in zijn *Classical Liberalism & the Austrian School.* Raico gaat verder dan het klassieke, anarcho-kapitalistische relaas en onderstreept dat de Molinari er andere unieke (doch controversiële) inzichten op nahield. Zo meende de Molinari, als benadrukt door Raico, dat de Franse Revolutie geen voorspoed bracht voor Frankrijk. De progressieve ontwikkelingen waren vernieuwend maar de prijs die ervoor betaald werd (verplichte conscriptie en oorlog), deed deze vooruitgang teniet. Daarenboven zouden deze progressieve ideeën er ook gekomen zijn zonder bloedvergieten.[111]

Dichter bij huis staat het onderzoek naar de Molinari ook niet stil. De Parijse denktank Institut Coppet geeft (net als het Institut Coquelin en Liberas/Liberaal Archief) regelmatig becommentarieerde bronnenuitgaven uit. Criminoloog Marc Cools plaatst de Molinari radicaal in het private veiligheidskamp dat momenteel kampt met de publieke veiligheid. Toch zou het volgens Cools te

---

108 HOPPE, Hans-Hermann, "Fallacies of the Public Goods Theory and the Production of Security", *The Journal of Libertarian Studies*, 9/1, 1989, 34-37.

109 BENSON, Bruce L., *The Enterprise of Law: Justice without the state*, Oakland, Independent Institute, 2011, 245, 296-297.

110 Zie het door Stringham geredigeerd werk *Anarchy and the Law* waarin een Engelse vertaling van *Over de Productie van Veiligheid* terug te vinden valt. STRINGHAM, Edward, *Anarchy and the Law: The political economy of choice*, New Brunswick-Londen, Transaction Publishers, 2007.

111 RAICO, Ralph, *Classical Liberalism and the Austrian School,* Auburn, Mises Institute, 2012, 238-246.

ver gaan om de Molinari als de inspiratiebron voor contemporaine criminologen te zien.[112]

Om deze introductie te beëindigen rest ons alleen nog om dezelfde wens uit te spreken die Murray Rothbard in 1977 neerpende toen hij de Engelse vertaling van professor McCulloch introduceerde: "Laten we hopen dat de Molinari nu onder de aandacht zal komen van vertalers en academici."[113]

Dries Van Thielen Joeri Vandendriessche

---

112 COOLS, Marc, "Gustave De Molinari en de private veiligheidszorg: een criminologische reflectie", *in: Liber Amicorum Boudewijn Bouckaert,* Gent, Universiteit Gent, 307-317.

113 "Let us now hope that [de] Molinari will now come to the attention of scholars and translators" (eigen vertaling) ROTHBARD, Murray, "preface", 13.

Over de productie van veiligheid

Introductie[114]

Er zijn twee manieren om de maatschappij te aanschouwen.[115]

Volgens de ene denkwijze gingen er geen onveranderlijke wetmatigheden vooraf aan de verschillende menselijke verenigingen. Deze organisaties vinden hun origine eerder in een volledig kunstmatig kader dat primitieve wetgevers vastlegden. Aldus kunnen andere wetgevers deze verenigingen later modificeren of volledig opnieuw opbouwen – in lijn met de laatste bevindingen uit de *sociale wetenschappen.*[116] In dit systeem krijgt de overheid een belangrijke rol toebedeeld. Als bewaarder van het autoriteitsprincipe moet ze de maatschappij dagelijks hervormen en vernieuwen.

Anderen beweren net het tegenovergestelde. Volgens hen is de maatschappij een natuurlijk, puur gegeven. Net zoals de aarde waarop de mensheid voortschrijdt, beweegt de maatschappij zich volgens pre-existentiële wetten. In dit systeem is er geen nood aan sociale wetenschappen. Er bestaan enkel economische wetenschappen die het natuurlijk organisme van de overheid bestuderen en proberen aan te tonen hoe dit juist in mekaar zit.

Ik zal de functie en natuurlijke organisatie van de overheid bestuderen vanuit deze laatstgenoemde invalshoek.

---

114 *Originele voetnoot van de hoofdredacteur*: Hoewel de conclusies uit dit artikel utopisch overkomen, geloven we dat het toch de moeite waard is om het uit te geven. We hopen hiermee journalisten en economen op een vraag te attenderen die tot nu toe op een onsamenhangende manier werd besproken. Toch moet deze vraag met meer precisie behandeld worden. Vele burgers overstelpen namelijk de overheid met voorrechten. Om deze reden leek het ons nuttig om de grenzen [van de overheid] te formuleren om zo te laten zien dat de overheidsmacht anarchistische en tirannieke proporties aanneemt, eerder dan beschermend en profijtelijk te zijn.
Gérard Minart, de Franse biograaf van Gustave de Molinari, identificeert Joseph Garnier als de hoofdredacteur van de *Journal des Économistes* in 1849. MINART, Gerard, *Gustave De Molinari (1819-1912). Pour un gouvernement a bon marché dans un milieu libre,* Parijs, Institut Charles Coquelin, 2012, 99.

115 Dit onderscheid lijkt de Molinari over te nemen van Edmund Burke die deze opdeling maakte in zijn *Vindication of Natural Society* (1756). HART, David, "Gustave De Molinari and the anti-Statist Liberal tradition. Part I", *Journal of Libertarian Studies,* 5/2, 1981, 264-265.

116 150 jaar nadat de Molinari dit artikel schreef voor de *Journal des Économistes*, waarschuwt de Amerikaanse econoom Murray Rothbard voor het gebruik van wetenschap door de overheid. Volgens Rothbard is de verwetenschappelijking van de overheid een manier om haar bestaan te legitimeren – eerder dan een manier om het leven van haar bevolking te beschermen. ROTHBARD, Murray, *Anatomy of the State,* Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2009 [1974], 28-29.

De natuurlijke orde van de maatschappij

Alvorens ik de functie van de overheid definieer en begrens, vind ik het noodzakelijk om de essentie en het doel van de maatschappij zelf onder de loep te nemen.

Door welke natuurlijke impulsen worden mensen gedreven wanneer zij zich in de maatschappij vervoegen ?

Zij gehoorzamen hun impuls (of meer exact: instinct) aan sociabiliteit. Want het menselijk ras is sociaal ingesteld. Net zoals de bevers en de hoger ontwikkelde diersoorten in het algemeen, zijn mensen instinctief gericht op het leven in een maatschappij.[117]

Hoe ontstond dit instinct?

Mensen ervaren een veelheid aan noden. De bevrediging van deze noden leidt tot vreugde: een niet-bevrediging ervan zorgt voor een voortdurende kwelling. Alleen en geïsoleerd[118] zou de mens slechts op incomplete wijze kunnen voldoen aan deze aanhoudende noden. Het instinct naar sociabiliteit dwingt hen ertoe anderen op te zoeken en met elkaar te communiceren. Voortspruitend uit eigenbelang, tekent zich zodoende een zekere *division of labour* af. Dit wordt noodzakelijkerwijs gevolgd door handel. Kortom: we zien een organisatie vorm krijgen om eigen noden na te streven. Dit zou onmogelijk zijn indien de mens in isolatie zou leven!

Deze natuurlijke organisatie noemen we maatschappij. Het uiteindelijke doel van een maatschappij is de meest complete bevrediging van de menselijke noden. De middelen die ze hiervoor kan aanwenden zijn *division of labour* en handel.

---

117 Deze passage komt uit de Engelse vertaling van Huston McCulloch.

118 De latere politicus Jean-Adolphe Le Hardy de Beaulieu verwoordde deze redenering treffend in zijn debuutmonografie *Des causes des crises commerciales et industrielles* (1840): "Een geïsoleerd man kan slechts één vierde produceren van datgene dat hij nodig heeft in de geciviliseerde wereld. Hij moet zichzelf dus depriveren van producten die in onze maatschappij als onontbeerlijk beschouwd worden. Hij moet zich strikt limiteren tot datgene dat zijn directe noden bevredigt zoals voeding en kleding. Slechts een vereniging van verschillende mensen zou aan landcultivatie kunnen doen aangezien de fabricatie van werktuigen zoveel tijd inneemt dat hij ze niet kan inzetten om zelf het land om te ploegen daar dit te veel werk inneemt. Slechts met de verdeling van werk kan een samenleving samenleven en de nodige producten produceren. LE HARDY DE BEAULIEU, Adolphe (vert. Dries Van Thielen), *Over de oorzaken van commerciële en industriële crises*, onuitgegeven vertaling, 2017 [1840], 9.

Tussen de noden van de mens is er één opmerkelijk type dat een immense rol speelt in de geschiedenis van de mensheid: de nood aan veiligheid.

Wat bedoel ik met deze specifieke nood? Mensen zijn bovenal geïnteresseerd dat hun bestaan gegarandeerd blijft en dat de vrucht van hun arbeid beschermd wordt – of ze nu in volledige isolatie leven, dan wel in gemeenschap.

Indien een gevoel van rechtvaardigheid universeel verspreid was; indien – daaropvolgend – elke mens zichzelf vooropstelde om te werken en de vrucht van zijn arbeid uit te wisselen, zonder de goederen van zijn medemensen met geweld of fraude te ontvreemden; indien iedereen een instinctieve angst had om een ander schade te berokkenen, dan pas zou veiligheid volledig *natuurlijk* zijn. Een *kunstmatig* instituut zou in deze staat niet wenselijk zijn. Helaas tipt deze visie niet aan de realiteit. Slechts een beperkt aantal geesten is begiftigd met een gevoel van rechtvaardigheid. Bij de inferieure stammen bestaat het enkel in een rudimentair stadium. Dit verklaart de ontelbare criminele feiten sinds het begin der tijden, sinds de dagen van Kaïn en Abel,... tegen de levens en eigendommen van individuen.

Daarom creëerde de mens instituten die het vredig bezit over lijf en goed garandeerde.

Deze instituten noemen we overheden.

Overal – zelfs bij de minst verlichte stammen – vind je overheden terug.[119] Zo universeel en noodzakelijk is de nood aan veiligheid die de overheid voorziet.

Overal verkiezen mensen de meest extreme offers te nemen boven een leven zonder overheden (en veiligheid). Zonder na te denken, minachten ze hun alternatieven. Laten we even veronderstellen dat een man zichzelf en zijn overlevingsmiddelen onophoudelijk bedreigd voelt. Zou het niet zijn voornaamste bezigheid zijn om zichzelf te beschermen tegen directe gevaren? Deze bezigheid, deze inspanningen, dit werk zou noodzakelijkerwijs een grote hap uit

119 Hoewel de Molinari deze stelling nogal algemeen poneert, wordt deze hypothese ondersteund door de laatste bevindingen uit de antropologie en archeologie. De eerste sedentaire landbouwers leefden in *chiefdom*-verband samen om zich te weren tegen volkeren waar de oogst mislukte. Daarnaast vinden we de eerste gespecialiseerde wapens en defensiearchitectuur terug in de eerste wereldrijken (Egypte, Mesopotamië, Indusvallei en China). WIDERQUIST, Karl en Grant S. McCALL, "Nasty and brutish? An empirical assessment of the violence hypothesis", in: *The prehistoric myths in Modern Political Philosophy*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2017, 137-139.

zijn tijd vergen. Daarnaast zuigt het zijn energie op en zou veiligheid constant door zijn gedachten dwalen. Bijgevolg kan hij maar onvoldoende en onzekere inspanningen en gedeelde aandacht wijden aan zijn overige noden.

Zou deze man een substantieel deel van zijn werk – in de vorm van een geldelijke bijdrage – opgeven aan iemand die het vredig bezit van lijf en goed garandeert? Zou hij dit niet beschouwen als een koopje?

Echter, het zal steeds in zijn eigen belang zijn dat hij deze veiligheid aan de laagste prijs verkrijgt.

Competitie in veiligheid

Er zijn een aantal belangrijke wetmatigheden in de politieke economie:
"Voor alle goederen die de materiële en immateriële belangen van de consument dienen, is het in hun belang dat werk en handel vrij blijven aangezien vrijheid van handel en werk noodzakelijkerwijs leidt tot het drukken van de prijs."[120]

En dit:

"Het belang van de consument krijgt de voorkeur op de belangen van de producent."[121]

Als we deze principes doortrekken, komen we tot de strikte conclusie dat de productie van veiligheid, in het belang van de consument van deze immateriële zaken, onderworpen blijft aan de wetten van de vrije markt en concurrentie.

Daaruit blijkt dat:

---

120 In lijn van dit schreef Frédéric Bastiat in 1844 zijn invloedrijk artikel *De l'influence des tarifs français et anglais sur l'avenir des deux peuples* dat invoerrechten ervoor zorgen dat het leven van burgers duurder wordt. Het helpt enkele lokale ondernemingen maar het miskent de belangen van alle consumenten. Dit artikel zorgt ervoor dat Bastiat en de Molinari elkaar in 1846 ontmoeten op de redactie van de *Courrier français* waar de Molinari op dat moment journalist is. MINART, Gérard, *Gustave De Molinari (1819-1912). Pour un gouvernement à bon marché dans un milieu libre,* Parijs, Institut Charles Coquelin, 2012, 51.

121 In zijn klassieke *Traité d'économie politique* schreef J.B. Say dat de overheid die de import van goederen belemmert, een monopolie vestigt ten voordele van diegenen die een gelijkaardig goed produceren in het binnenland. Dit is nadelig voor de consumenten. SAY, Jean-Baptiste, *Traité d'économie politique ou Simple exposition de la manière dont se forment, se distribuent et se consomment les richesses*, Parijs, Institut Coppet, 2011 [1803], 107-108.

"Geen enkele overheid het recht zou mogen hebben om de concurrentie met een andere overheid te belemmeren op het gebied van veiligheid noch dat ze consumenten van veiligheid kan dwingen om exclusief met hen zaken te doen."

Desalniettemin moet ik toegeven dat menig persoon – tot nu toe – huiverachtig stond tegenover de implicaties van de vrije concurrentie.

Charles Dunoyer[122], een econoom die bergen werk verzette in de toepassing van het principe van de vrijheid, denkt dat de kerntaken van een overheid nooit de private markt mogen betreden.[123]

Zo spreken we inzake veiligheid over een duidelijke uitzondering op het principe van vrije competitie.[124] Deze uitzondering is al te meer opmerkelijk omdat ze uniek is.

Ongetwijfeld kan je nog meer economen terugvinden die nog meer excepties aanhalen tegen eerder genoemde principes. Maar ik moet benadrukken dat zij geen *ware* economen zijn. Echte economen zijn het erover eens dat de overheid – enerzijds – slechts de veiligheid moet garanderen van haar burgers. Anderzijds moet de vrijheid van arbeid en handel absoluut zijn.

Waarom, echter, bestaat er een exceptie op het gebied van veiligheid? Welke speciale reden is er opdat veiligheid niet gegarandeerd kan worden door de vrije competitie? Waarom zou de productie van veiligheid onderworpen moe-

---

122 Charles Dunoyer (1786-1863) was een Franse econoom en journalist. Hij belandde als rechtenstudent in Parijs rond 1803 en raakte in de ban van Jean-Baptiste Say die op dat moment hoofdredacteur was van *La Décade Philosophique*. In Parijs leerde hij Charles Comte kennen. Samen met Comte richtte hij *Le Censeur* en *Le Censeur européen* op. Deze twee kranten werden gecensureerd tijdens *La Restauration* (1814-1815). Toch wisten ze deze censuur te omzeilen: de regels van de censuur golden enkel voor kranten die met regelmaat onder 320 pagina's bleven. Aldus verscheen *Le Censeur* tussen 1814-1815 in boekvorm op onregelmatige tijdstippen en met meer dan 320 pagina's. Toch vervolgde de Franse staat beide heren. Comte kon naar Zwitserland vluchten maar Dunoyer belandde voor enkele maanden in de gevangenis.
Verder was Dunoyer de medeoprichter van de *Société d'Economie Politique* en kreeg hij de eer om in 1842 het eerste artikel in het toonaangevende *Journal des Économistes* te publiceren.
LIGGIO, Leonard, "Charles Dunoyer and French Classical Liberalism", *Journal of Libertarian Studies,* 1/3, 1977, 153-165; HART, David, "Gustave De Molinari and the anti-Statist Liberal tradition. Part I", *Journal of Libertarian Studies*, 5/2, 1981, 269-271.

123 *Oorspronkelijke voetnoot*: In zijn opmerkelijk boek [DUNOYER, Charles], *De la liberté du travail*, t. III, 353. Éd. Guillaumin

124 De klassieke econoom Heinrich Friedrich von Storch stelde vier voorwaarden op waaraan de kerntaken van een overheid moesten voldoen. De noodzaak om deze taak te laten uitvoeren is 1. Permanent, 2. Moreel geladen, 3. Universeel en 4. Enkel uitvoerbaar door de overheid. Zodoende kwam hij tot de conclusie dat de enige taak van de overheid bestaat uit het garanderen van de veiligheid voor elk individu. VON STORCH, Henri Friedrich, *Cours d'Économie Politique ou exposition des principes qui déterminent la prospérité des nations. Avec des notes et critiques par J-B Say*, Parijs, J.P. Aillaud, 1823 [1815], 3-4.

ten zijn aan andere principes en georganiseerd worden volgens een ander systeem?

Hieromtrent zwijgen de meesters van de economische wetenschap. En Charles Dunoyer, diegene die voornoemde uitzondering duidelijk aanhaalt, onderzoekt niet waarop deze uitzondering gebaseerd is...

Veiligheid als exceptie?

Bijgevolg moeten we onszelf de vraag stellen of deze exceptie gegrond is voor een econoom.

Het zou een schande zijn voor de rede dat de gevestigde natuurwetten onderhevig zijn aan excepties. Een natuurwet moet altijd en overal toepasbaar zijn – anders is deze ongeldig. Ik kan me bijvoorbeeld niet inbeelden dat de universele wetten van de zwaartekracht die de fysieke wereld bepalen, ooit geschrapt worden uit het universum. Wel, ik acht economische wetten gelijkwaardig aan natuurwetten. Zo heb ik net zoveel vertrouwen in bijvoorbeeld de *division of labour* als in de universele wetten van de zwaartekracht. Hoewel het aannemelijk is dat deze principes verstoord kunnen worden, kunnen er geen excepties op bestaan.

Maar indien dit het geval is, zou de productie van veiligheid niet verwijderd mogen worden van de vrije competitie. En indien dit toch het geval is, lijdt de maatschappij hierdoor schade.

Aldus is het ofwel logisch en correct dat veiligheid een exceptie vormt. Ofwel zijn de principes waarop de economische wetenschappen steunen ongeldig.

Alternatieven

A priori toonde ik in de voorgaande hoofdstukken dat de exceptie zoals hierboven uiteengezet, niet te rechtvaardigen valt. Aldus zou de productie van veiligheid onderworpen moeten zijn aan de wetten van de vrije markt – net zoals alle andere industrieën.

Wanneer we deze overtuiging hebben bevestigd, wat rest ons dan nog? Wel, we moeten een onderzoek starten en nagaan waarom de productie van veiligheid niet onderworpen is aan de wetten van vrije competitie. Waarom volgt deze industrie andere principes?

Om welke principes handelt het? *Monopolie*[125] en *communisme*.[126]

In de hele wereld is er geen enkele veiligheidsindustrie die niet ingericht is ofwel volgens een monopolie ofwel volgens communisme.

Alvorens we verder gaan, maak ik nog één korte bedenking.

De politieke economie heeft al aangetoond dat zowel het communisme als het monopolie inefficiënt zijn in zowat elke tak van het menselijke handelen. Is het niet vreemd en onwaarschijnlijk dat deze principes toch geaccepteerd worden in de veiligheidsindustrie?

Monopolie en communisme

Waarom zwicht elke overheid ofwel voor een monopolie ofwel organiseert ze zich overeenkomstig de principes van het communisme? Dat ga ik nu van naderbij bekijken.

Laten we allereerst stilstaan bij wat ik versta onder de termen "communisme" en "monopolie".

Het is een waarheid uit waarneming dat des te urgenter en noodzakelijker de noden van de mens zijn, des te grotere offers hij maakt om deze noden te bevredigen. Nu, er zijn bepaalde producten in overvloed aanwezig in de natuur waarvan de productie niet arbeidsintensief is maar waarbij de ruilwaarde van

---

125 De politieke economisten van de Parijse School definiëren het communisme als volgt: "Het communisme is een denkstroom die in naam van het algemeen belang en de absolute rechtvaardigheid het gemeenschappelijk gebruik van mens en materie als sociaal ideaalbeeld naar voren schuift" (eigen vertaling). BAUDRILLART, Henri, "communisme", in: *Dictionnaire de l'économie politique. Tome premier A-I,* Parijs, Librairie de Guillaumin, 1852, 421.

126 De politieke economisten herkenden verschillende soorten monopolie: persoonlijke monopolies, landmonopolies, concentratiemonopolies en wettelijke monopolies. Aangezien de voorgaande monopolies gebaseerd zijn op omstandigheden, bekritiseert de Molinari in dit essay de wettelijke monopolies. GARNIER, Joseph, "Monopole", in: *Dictionnaire de l'économie politique. Tome second J-Z,* Parijs, Librairie de Guillaumin, 1853, 219-221.

de goederen proportioneel hoger ligt dan de natuurlijke waarde, aangezien de vraag naar deze goederen urgenter en noodzakelijker is. Laten we zout als voorbeeld nemen. Stel je even voor dat een man of een groep mensen erin slaagt de exclusieve productie- en verkooprechten van zout in handen te krijgen. Het staat buiten kijf dat deze mensen de prijs van dit product kunnen opdrijven – ver boven haar natuurlijke waarde. Ver boven de prijs die het zou krijgen in een systeem van vrije competitie. Men kan zeggen dat deze man (of deze groep mensen) een monopolie bezit en aldus een monopolieprijs zet op zout.

Het moge duidelijk zijn dat de consument dit monopoliesurplus niet vrijuit zal betalen. Hij zou gedwongen moeten worden om deze prijs te betalen en hiervoor zal noodzakelijkerwijs dwang gebruikt worden.

Elk monopolie berust dus noodzakelijk op dwang of geweld.

Maar wat gebeurt er met een monopolie wanneer het niet meer zo sterk is als de consumenten die het uitbuit? Deze monopolies zullen uiteindelijk verdwijnen – ofwel gewelddadig ofwel als de uitkomst van een vriendschappelijke transactie.

Waarmee wordt dit monopolie dan ingeruild? Wel, van zodra de geïrriteerde en oproerige consumenten de productiemiddelen van het zout overnemen, confisqueren ze de industrie voor eigen profijt. De eerste reflex die deze mensen hebben, is niet om zich in te laten met de vrije markt. Neen, eerder willen ze de industrie exploiteren voor gemeenschappelijk –'commune'– gewin. Ze zouden een directeur of een raad van bestuur aanstellen voor de dagelijkse werking van de zoutwinningsmijn. Dit operationeel bestuur zou de nodige fondsen verkrijgen om de kosten van de zoutproductie te dekken. Maar de nare ervaringen uit het verleden indachtig, zou de massa vrezen dat de directeur – die ze nota bene zelf hebben aangesteld – de productie voor zijn eigen belang zou aanwenden. Daarop zouden ze vertegenwoordigers van het volk aanduiden die beslissen over de besteding van de aangewezen fondsen en toezien op de werkgelegenheid. Ze zien er ook op toe dat het zout gelijk gedistribueerd wordt aan zij die hier recht op hebben. Op deze manier zou de zoutproductie georganiseerd worden. Deze organisatiemethode noemt men communisme.

We spreken over gedeeltelijk communisme in het geval van een enkel goed.

We spreken over volledig communisme indien alle goederen op deze manier georganiseerd worden.

Maar het maakt niet uit of we te maken hebben met gedeeltelijk dan wel volledig communisme. De politieke economie is even intolerant ten aanzien van het communisme als ten aanzien van het monopolie aangezien het slechts een verdere uitbreiding ervan is.

De monopolisering en collectivisering van de veiligheidsindustrie

Komt het relaas dat ik tot hiertoe gevoerd heb over zout, niet overeen met veiligheid? Vertelde ik zonet niet de geschiedenis van monarchieën en republieken?

Overal ter wereld begon de productie van veiligheid als een monopolie. Nu neigt de organisatie overal naar een communistische organisatie.

En hiervoor is een simpele reden.

Onder de materiële en immateriële goederen die noodzakelijk zijn voor mensen, is geen enkel goed zo onmisbaar als veiligheid, met de mogelijke exceptie van graan. Ze kan dus niet ondersteund worden door een – van nature – inefficiënt monopolie. En toch is geen enkele industrie zo vatbaar voor monopolievorming als veiligheid.

In welke situatie verkeren mensen die nood hebben aan veiligheid eigenlijk? Zwakte. In welke situatie verkeren mensen die veiligheid voorzien? Macht.

Als de situatie omgekeerd was, indien de consumenten van veiligheid sterker waren dan de producenten, zouden ze zonder hen overleven. Aldus was het voor de producent van veiligheid eenvoudiger om een monopolie op te leggen aangezien ze sterker waren dan hun consumenten.

Aan de bron van zowat elke maatschappij nemen de sterkste, de meest vechtlustige rassen het voortouw om de rol van overheid op zich te nemen. Overal

zien we deze rassen het veiligheidsmonopolie op zich nemen binnen min of meer vastgelegde grenzen – afhankelijk van hun aantal en slagkracht. Dit monopolie is van nature uiterst lucratief. Overal strijden deze klassen om hun belangrijk monopolie op veiligheid aan hun markt toe te voegen. Op die manier verhogen ze het aantal geforceerde consumenten en aldus hun inkomsten.

Oorlog is het noodzakelijke en onvermijdelijke gevolg van een geïnstitutionaliseerd monopolie op veiligheid.[127]

Dit monopolie op veiligheid leidt onvermijdelijk tot andere monopolies. Toen ze de situatie afzagen van de monopolisten op veiligheid, doorzagen de producenten van andere goederen dat monopolies uiterst lucratief zijn. Op hun beurt werden ze verleid om de opbrengsten van hun eigen industrieën te verhogen. Maar wat hadden ze nodig om hun goederen te monopoliseren – ten nadele van de consument? Ze hadden geweld nodig. Echter, ze bezaten de noodzakelijke hoeveelheid geweld niet om hun consumenten in de greep te houden. Dus wat deden ze? Ze leenden het van zij die het wél hadden. Ze petitioneerden en verkregen de exclusieve rechten om hun industrie uit te oefenen binnen een bepaald grondgebied – tegen de betaling van een vastgelegd beding. Sinds deze *octrooien* en de financiële bijdragen die daaruit voortsproten de veiligheidsmonopolisten een aardige smak geld opleverden, was de wereld snel bezaaid met monopolies. Op deze manier waren werk en handel overal ter wereld snel aan banden gelegd, geketend,... Hierdoor verbeterde de situatie voor het volk [de consumenten] nauwelijks.

Maar na eeuwenlange tirannie verspreidde de verlichting zich beetje bij beetje. De massa's die gebukt gingen onder de privileges kwamen in opstand tegen de geprivilegieerden en eisten vrijheden. Dit is te zeggen, de afschaffing van monopolies.

---

127 Deze anti-monopolistische, pacifistische boodschap blijft resoneren in de latere artikels van de Molinari. Zo schrijft hij in 1868:
"Faut-il croire que la richesse et la puissance soient des quantités limitées et invariables, et qu'un peuple ne puisse s'enrichir qu'à la condition qu'un autre s'appauvrisse, ou devenir puissant qu'à la condition qu'un autre devienne faible ?
Non !
Le progrès merveilleux que l'industrie a réalisés depuis un siècle, en s'assimilant les découvertes des sciences positives, et sous l'impulsion énergique de la liberté du travail et du commerce, ne nous permettent plus d'ignorer que la richesse accroit, et comment elle s'accroit. On a analysé les phénomènes de la production, et cette analyse a fait justice du vieil adage dans lequel se résumait l'économique politique de nos pères, savoir que « le profit de l'un, fait le dommage de l'autre ». Nous savons fort bien aujourd'hui que l'industrie ne peut se développer qu'à la condition d'acquérir une clientèle aussi étendue et aussi riche que possible, et depuis que les voies de communication se sont multipliées, depuis que les barrière douanières se sont abaissées, les peuples sont devenus de plus en plus les clients les uns des autres."
DE MOLINARI, Gustave, "les bruits des guerres", *L'Économiste belge*, 18 april 1868, 1-2.

Dit proces nam verscheidene vormen aan. Laten we nagaan wat er bijvoorbeeld in Engeland gebeurde. *In den beginne* heerste er een klasse over het land die traditioneel georganiseerd was (de feodaliteit), met aan het hoofd een erfelijke leider (koning) en een, even erfelijke, administratieve raad (*House of Lords*) die allen de prijs konden zetten op de veiligheid die ze monopoliseerden. Een prijs die ze bovendien volledig arbitrair bepaalden. Er vonden geen onderhandelingen plaats tussen de producenten van veiligheid en de consumenten. Dit was de absolutistische periode. Echter, na verloop van tijd ontdekten de consumenten dat ze numeriek in de meerderheid waren tegenover het arbitraire regime waartegen ze later in opstand kwamen. Op deze manier bekwamen ze het recht om te onderhandelen met de producenten van veiligheid en kregen ze de mogelijkheid om te discussiëren over de prijs van hun goederen. Ze stuurden afgevaardigden naar het *House of Commons* om te beraadslagen over de hoogte van belastingen en de prijs voor veiligheid. Op deze manier konden ze hun lot toch een beetje verbeteren. Desalniettemin bepaalden de traditionele producenten van veiligheid wie benoemd werd in het *House of Commons* zodat het debat niet geheel openlijk gehouden werd en de prijs van dit goed boven zijn natuurlijke waarde bleef.

Daarna kwamen de geëxploiteerde consumenten in opstand tegen de producenten en onteigenden hun industrie. Vervolgens namen ze deze industrie zelf over en verkozen ze een directeur voor de dagelijkse activiteiten – geassisteerd door de Raad. Aldus nam communisme de plaats in van het monopolie. Maar dit bestuur hield niet lang stand en twintig jaar later werd een primitief monopolie geherinstalleerd. Deze keer waren de monopolisten slim genoeg om geen absolutistisch regime in te voeren; ze accepteerden het vrije debat over belastingen en ze corrumpeerden onophoudelijk hun vertegenwoordigers van de andere zijde. Ze gaven deze vertegenwoordigers van de andere zijde controle over verschillende posten binnen de veiligheidsadministratie. Ze gingen zelfs zo ver om de meest invloedrijke afgevaardigden een positie te geven te midden van hun Raad. Deze zet was uiterst sluw. Desalniettemin doorzagen de consumenten van de veiligheid deze misbruiken waarna ze hervormingen vroegen aan het parlement. Deze lang gecontesteerde hervorming werd uiteindelijk bereikt en sedertdien zijn de lasten van de consumenten verlicht.

In Frankrijk onderging het monopolie op veiligheid gelijkaardige modificaties en frequente wisselvalligheden. Onlangs[128] is dit monopolie voor een tweede

128 Gustave de Molinari schrijft *De La Production de la sécurité* in 1849, een jaar na de socialistische Februarirevolte.
MINART, Gerard, Gustave De Molinari (1819-1912*). Pour un gouvernement a bon marché dans un milieu libre*,

keer omvergeworpen. Zoals ooit in Engeland gebeurde, werd het monopolie dat één bepaalde klasse vooruithielp, omgeruild voor een systeem van communale veiligheidsproductie – allemaal in naam van de maatschappij en het algemeen nut. De consumenten gedroegen zich als aandeelhouders en droegen een inspecteur voor die belast werd met de controle op de directeur en diens administratie.

Ik maak alvast een kleine kanttekening bij dit nieuwe regime.

Net zoals het monopolie op veiligheid het universele monopolie verder bracht, zo zal deze communistische organisatie algeheel communisme voortbrengen.

Aldus staan we voor twee keuzes:

Communistische veiligheid is superieur aan de vrije competitie – of niet;
Als dit het geval is, is ze dat voor alle gevallen;

Als dit niet is, zal *vooruitgang* ervoor zorgen dat de vrije competitie de plaats inneemt;

Aldus kiezen we ofwel voor volledig communisme of voor een volledig vrije markt.

Overheid en maatschappij

Maar is het aannemelijk dat we de productie van veiligheid op een andere manier organiseren dan bij monopolie of communisme? Is het denkbaar dat deze industrie zich zal schikken naar de wetten van de vrije competitie?

Het antwoord dat schrijvers over de politiek zouden geven, luidt volmondig nee.

Waarom? Ik zal u zeggen waarom.

Parijs, Institut Charles Coquelin, 2012, 72-74 ; DEMIER, Francis, *La France du XIXe siècle,* Parijs, le Cercle Points, 2000, 216-218.

Deze schrijvers – die enkel begaan zijn met de overheid – weten niets af van onze maatschappij. Zij zien de maatschappij als een artificiële fabricatie en het is de missie van de overheid om deze groep mensen te modificeren en constant aan te passen.

Om de maatschappij te modificeren of aan te passen, is het noodzakelijk om autoriteit te bezitten. Autoriteit boven de individuen waaruit de maatschappij samengesteld is.

Monopolistische overheden stellen hun autoriteit om de maatschappij vorm te geven van God *zelve* verkregen te hebben. Daarom verkeren ze in de positie om zich te ontdoen van individuen en eigendom naar eigen goeddunken. Communistische overheden daarentegen trekken de menselijke rede aan – of toch de rede van de meerderheid.

Maar bezitten deze monopolistische en communistische overheden daadwerkelijk deze superieure en onweerlegbare autoriteit? Hebben deze echt een hogere autoriteit dan de macht die een vrije competitie biedt? Dat ga ik nu van naderbij bekijken.

Het goddelijk Recht van koningen (en meerderheden)[129]

Indien het waar is dat de maatschappij niet op natuurlijke wijze georganiseerd is, indien het klopt dat de wetten die ons besturen constant gemodificeerd en aangepast moeten worden, zouden wetgevers noodzakelijkerwijs een onveranderlijke, bijna heilige, autoriteit bezitten. Als de opvolgers van de Voorzienigheid op aarde, moeten ze als de gelijken van God aanbeden worden. Indien dit anders was, zou het onmogelijk zijn om hun missie voort te zetten. Inderdaad, een koning kan niet ingrijpen in menselijke zaken zonder dagelijks een aantal belangen te schaden. Dit is problematisch tenzij de massa natuurlijk gelooft dat diegenen met macht een mandaat bezitten van een superieure entiteit. Maar deze goddelijke macht is uiteraard fictief.

---

129 De theorie in dit hoofdstuk ("The King's Two Bodies") klinkt nogal gedateerd naar hedendaagse termen en zelfs in de negentiende eeuw liep deze idee op haar einde. Maar tijdens de middeleeuwen ging de bevolking ervan uit dat een koning twee lichamen bezat. Eén menselijk lichaam van vlees en bloed dat stierf zoals gewone mensen. Maar daarnaast bezat de koning een lichaam dat eeuwig bleef leven en dit lichaam representeerde de voortdurende macht van de monarchie. Deze idee werd zelfs juridisch vastgelegd door magistraten en koninklijke symbolen (mijter, staf, kroon, staatsieportretten,...) bevestigden deze macht. KANTOROWICZ, Ernest, *The King's Two Bodies: A Study in Medieval Political Theology,* Princeton, Princeton University Press, 1981 [1957], 7-29.

Deze fictie is nochtans goed in te beelden. Als je erin slaagt om de massa te overtuigen dat God *zelve* bepaalde mensen of bepaalde rassen verheven heeft om wetten te schrijven voor de maatschappij en deze bijgevolg te besturen, zal niemand het in zijn hoofd krijgen om in opstand te komen tegen de afgevaardigden van de Goddelijke Voorzienigheid. Alles wat de overheid zal doen, zal geaccepteerd worden. Een overheid gebaseerd op Goddelijk Recht is onvergankelijk.

Eén voorwaarde moet wel vervuld zijn: het Goddelijk recht moet aangenomen worden door de ganse bevolking.

Maar als de gedachte door iemands hoofd sijpelt dat de leiders van het volk hun inspiratie niet rechtstreeks van de Voorzienigheid verkrijgen maar dat ze puur hun menselijke impulsen volgen dan zal hun prestige snel aftakelen. De bevolking zal in dat geval snel hun soevereine beslissingen in de wind slaan – net zoals ze alle dingen in de wind slaat die de mensheid maakte waarvan het *nut* niet is aangetoond.

Het is fascinerend om de bochten te bestuderen waarin de theoretici van het Goddelijk Recht zich moeten wringen om de bovenmenselijke verhevenheid van onze wetgevers aan te tonen.

Laat me – bij wijze van voorbeeld – Joseph Le Maistre[130] citeren:

"De mensheid maakt geen soevereinen. Hij kan louter als instrument dienen om de soevereiniteit en zijn Staat over te hevelen naar de volgende koning – maar dat is het hoogste waartoe een mens in staat is. Verder stamde geen enkele soevereine familie uit een familie van plebejers. Wanneer dit ooit zal gebeuren, breekt een nieuw tijdperk aan op onze aarde.

Er staat geschreven: 'Ik ben de schepper van Soevereinen.' Dit is niet alleen een religieuze slogan; het is dé metafoor voor predikers. Het is niet meer en niet minder dan de waarheid. Het is een wet in de politieke wereld. God maakt letterlijk koningen. Hij schept koninklijke stammen, voedt hen op te midden van een wolk die hun origine bedekt. Uiteindelijk komen ze ter wereld – gezalfd met glorie en eer waarna ze hun royale positie innemen."[131]

---

130 Joseph Le Maistre (1753-1821) was een Frans conservatief intellectueel die – net zoals de Molinari, hoewel om andere redenen – gekant was tegen de Franse Revolutie.

131 LE MAISTRE, Joseph, *Considerations sur la France*, Londen, onbekend, 1797, 205.

Volgens dit systeem belichamen bepaalde mensen de Goddelijke Voorzienigheid. Deze verkozenen zijn gezalfd met quasi-goddelijke macht. Maar de onderdanen hebben klaarblijkelijk geen rechten. Ze moeten zich onderwerpen aan de decreten van de soevereinen alsof ze van de Goddelijke Voorzienigheid afstammen. Ze moeten dit accepteren zonder vragen te stellen.

Volgens Plutarchus is het lichaam het instrument van de ziel en is de ziel het instrument van God. Volgens de School van het Goddelijke Recht selecteert God bepaalde zielen en gebruikt ze deze als instrumenten om de wereld te regeren.

Indien de mensheid deze theorieën *geloofden*, zou niets de overheid van Goddelijk Recht kunnen destabiliseren.

Helaas heeft de bevolking zijn geloof volledig verloren in deze denkwijze. Waarom?

Op zekere dag kreeg de bevolking het in hun hoofd om vragen te stellen en zelf te redeneren. Hierdoor ontdekten ze dat degenen die hen bestuurden dit niet beter deden dan zijzelf – terwijl ze niet in contact stonden met de Goddelijke Voorzienigheid.

Het was *vrij onderzoek* dat de fictie van het Goddelijk Recht doorprikte. Op deze manier bereikten ze het punt waar ze enkel hun monarchen en aristocraten gehoorzaamden indien ze er *zelf baat* bij hadden.

Vergaat het de communistische fictie beter?

Allesbehalve.

Volgens de communistische theorie – waarvan Jean-Jacques Rousseau de hogepriester is – komt de autoriteit niet van bovenaf maar van onderaan. De overheid haalt de autoriteit niet langer uit de Goddelijke Voorzienigheid maar kijkt naar de verenigde mensheid, naar de *één-en-ondeelbare soevereine* natie.

De communisten, dé partizanen bij uitstek van de volkssoevereiniteit, gaan ervan uit dat de menselijke rede de macht bezit om wetten en instituten uit

te tekenen die de maatschappij het beste dienen.[132] Deze wetten zouden bereikt worden door het vrije debat tussen conflicterende opinies. Als er tussen communisten geen unanimiteit bereikt wordt, verkrijgt de meerderheid het gelijk aangezien ze de meeste "rationele" stemmen vertegenwoordigen. (Deze mensen zijn natuurlijk allen gelijk – anders stort hun fundamenteel idee in). Daarnaast pleiten ze ervoor dat de beslissingen die de meerderheid gemaakt heeft, kracht van wet moeten hebben. De minderheid is gedwongen om zich eraan te onderwerpen – zelfs als het ingaat tegen hun meest fundamentele ideeën én bijgevolg hun belangen schaadt.

Tot zover de theorie. Maar wordt de autoriteit van deze onweerstaanbare meerderheid gerespecteerd in de praktijk? Wordt ze nageleefd door de minderheid? Kan dit überhaupt?

Laat ons een voorbeeld van naderbij bekijken.

Stel je even voor dat het socialisme wijdverspreid geraakt onder de werkende klassen op het platteland (zoals dat nu in onze steden het geval is). Bijgevolg krijgt ze de meerderheid in het land en vanuit deze situatie kan ze een socialistische meerderheid naar de *Assemblée* sturen en verkiezen ze een socialistische president. Laten we veronderstellen dat deze meerderheid en de president – beëdigd met soevereine autoriteit – een decreet uitvaardigen waarbij de rijken een belasting moeten betalen van 3 miljard om de lasten van de armen te bekostigen. Ondenkbaar? Allesbehalve! Dit voorstel werd reeds geopperd door Proudhon.[133] Is het aannemelijk dat de rijke minderheid vredig zal toegeven aan deze absurde en onbillijke – doch legale – *geconstitutionaliseerde* plunder?[134]

---

132 Deze Rousseauiaanse redenering werd vaker bekritiseerd. Zo schreef Benjamin Constant in 1822 dat de mens fundamenteel individuele en onafhankelijke eigenschappen bezit waarop de maatschappij geen vat heeft. Deze verregaande communistische redenering kan dus niet plaatsvinden omwille van de individualiteit van de mens. CONSTANT, Benjamin, *Commentaire sur l'ouvrage de Filangieri,* Parijs, Société d'édition Les Belles Lettres, 2004 [1822], 58-59.

133 Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865) was een Frans denker en grondlegger van het anarchistisch socialisme. Hij was de intellectuele tegenpool van Gustave de Molinari. Proudhon schreeuwde 'La propriété, c'est le vol!' daar hij geloofde dat eigendom leidt tot de slechtheid van de mens. de Molinari reageerde in zijn *Soirées dans la rue Saint-Lazare* op deze beweringen door te stellen dat eigendom, verdedigbaar door individuen, de basis omvat van de maatschappij. De *Soirées* verscheen enkele maanden na dit essay.
MINART, Gerard, Gustave de Molinari (1819-1912). Pour un gouvernement a bon marché dans un milieu libre, Parijs, Institut Charles Coquelin, 2012, 84-85 ; DE MOLINARI, Gustave (vert. Patrick STOUTHUYSEN), *De avonden in de Rue Saint-Lazare. Gesprekken over de wetten van de economie en over de bescherming van eigendom*, Gent, Liberaal Archief, 2014 [1849], tweede avond.

134 De Franse econoom Frédéric Bastiat beweerde dat legale plundering gemakkelijk herkend kon worden. "Een wet die neemt van de persoon die eigendom bezit en uitdeelt aan degene die geen eigendom bezit." BASTIAT, Frédéric (vert. FEE), *Bastiat's 'The Law',* Londen, Institute for Economic Affairs, 2009 [1850], 35.

Nee, natuurlijk niet. De minderheid zou de autoriteit van de meerderheid niet erkennen. Ze zal haar eigendom beschermen, koste wat het kost.

In dit communistisch regime zou men – net zoals in de monopolistisch georganiseerde staatsstructuur – de bewaarders van de autoriteit enkel gehoorzamen indien het hun eigen belang zou dienen.

Dit leidt ertoe ons te bevestigen dat de morele fundamenten van de autoriteit noch solide noch wijdverbreid zijn onder zowel een monopolistisch als een communistisch systeem. Dit in tegenstelling tot bij een systeem gebaseerd op vrijheid.

Het regime van angst

Veronderstel desondanks dat de partizanen van deze artificiële organisaties – hetzij monopolisten, hetzij communisten – toch gelijk hebben. De maatschappij zou niet natuurlijk georganiseerd zijn. De taak om wetten te modificeren en te schrappen die de maatschappij draaiende houden, zou toch bij de mens zelf liggen.

In wat voor een betreurenswaardige situatie zou de mensheid dan niet verkeren? De morele autoriteit van zij die regeren ligt, in realiteit, bij de eigenbelangen van zij die geregeerd worden. En vice versa. Niet-erkende autoriteit van de koning of massa vergt dus het permanente gebruik van fysiek geweld.

De monopolisten en communisten verstaan deze noodzaak volledig.

Als iemand – laat ons zeggen Mr. Le Maistre – probeert afbreuk te doen aan de autoriteit van Gods verkozenen, stuurt de koning hem naar de seculaire rechtbank en laat daar de beul zijn werk doen.

Als iemand – laat ons zeggen de theoretici die de Rousseauiaanse doctrine genegen zijn – de autoriteit niet erkent van degenen die verkozen zijn door het volk, indien ze de beslissingen van de meerderheid in de wind slaan, laat de massa hen straffen als een vijand van het soevereine volk. Dan zal de guillotine haar werk doen.

Deze twee scholen die beide vertrekken vanuit artificiële organisaties als hun fundament, hebben hetzelfde einddoel: TERREUR.

De vrije markt voor veiligheid

Laat ons vertrekken vanuit een nieuwe, eenvoudige, doch hypothetische, situatie.

Laat ons een volledig nieuwe maatschappij onder de loep nemen: de mensen die er deel van uitmaken zijn druk aan het werk en verhandelen de vruchten van hun werk. Een natuurlijk instinct onthult aan deze mensen dat hun persoon en het land dat ze bewerken, de vruchten van hun arbeid, hun eigendom zijn. Niemand buiten zijzelf hebben het recht om hun *eigendom* te ontvreemden of aan te raken. Dit instinct is niet hypothetisch: het bestaat. Maar aangezien de mens een imperfect wezen is, zal dit recht op lijf en goed niet bij iedereen doorsijpelen in dezelfde mate. Hierdoor zullen bepaalde individuen criminele pogingen wagen tegen de persoon of het eigendom van anderen personen – hetzij met geweld, hetzij door fraude.

Aldus is er nood aan een industrie die deze gewelddadige of frauduleuze agressies tegenhouden of onderdrukken.

Stel dat een man of een combinatie van mensen op de bühne verschijnen en volgend voorstel doen:
“Voor een kleine bijdrage wil ik criminele pogingen tegen lijf en goed verhinderen en onderdrukken. Vertel het voort aan alle anderen die hun persoon en goed willen beschutten tegen gewelddaden.”

Wat zullen de consumenten doen vooraleer ze beginnen te onderhandelen met deze producenten van veiligheid?

Allereerst zullen ze controleren of deze man daadwerkelijk sterk genoeg is om hen te beschermen.

In een tweede fase zullen ze verifiëren of deze persoon het karakter heeft om geen agressie te instigeren in plaats van te onderdrukken.

Ten derde zullen ze onderzoeken of andere producenten van veiligheid hun diensten aanbieden aan betere condities.

Deze condities zijn er in verschillende soorten:
Om de consumenten de volledige veiligheid van lijf en goed te garanderen en – in geval van schade – hen een compensatie te voorzien proportioneel met de geleden schade, is het inderdaad noodzakelijk dat de producent:

1. een aantal boeteschalen invoert tegen aanvallers en vandalen. De consumenten moeten zich onderwerpen aan deze boetes in het geval ze zelf deze misdrijven begaan;
2. bepaalde ongemakken zal opleggen ten aanzien van de consumenten met als doel de dader van de misdrijven te ontmaskeren;
3. een vaste bijdrage int om zijn productiekosten te dekken en winst te maken op zijn diensten. Deze bijdrage is afhankelijk van de situatie waarin de consument zich bevindt, de diensten die genoten worden en de aard en waarde van de eigendom.

Als de noodzakelijke voorwaarden voor deze industrie vervuld zijn, zullen ze een overeenkomst sluiten. Anders zullen de consumenten geen veiligheid genieten of bij een andere producent aankloppen.

Rekening houdend met de particuliere aard van de industrie moeten de producenten hun diensten noodzakelijkerwijs beperken tot een bepaald territorium. Ze zouden niet in staat zijn om hun kosten te dekken indien ze hun politiediensten zouden aanbieden in dunbevolkte gebieden. Hun cliënteel zal zich noodzakelijkerwijs clusteren rond een centrum. Ze zouden echter niet in staat zijn om in deze situatie als een dictator hun consumenten te mishandelen. Als de producenten zonder reden hun prijs exponentieel doen stijgen, mogen de consumenten hun patronage doorgeven aan een nieuwe ondernemer of aan een nabijgelegen ondernemer.

De optie die consumenten behouden om hun veiligheid aan te schaffen waar mogelijk, zorgt voor een constante wedijver bij de producenten. Elke producent streeft ernaar om zijn cliënteel te behouden of uit te breiden door lagere prijzen, snellere service en meer complete en betere rechtvaardigheid te beloven.[135]

---

135 *Oorspronkelijke voetnoot:* Adam Smith, wiens opmerkelijke observaties zowat alle onderwerpen omvatte, schreef dat de justitie in Engeland een boost kreeg door de competitie tussen verschillende rechtbanken:

Als, *au contraire,* de consument niet vrij is om veiligheid aan te schaffen waar hij dat wil, zet je de deuren wagenwijd open voor arbitraire grenzen en een slecht beheer. Rechtvaardigheid wordt traag en duur, de politie ergerlijk en de individuele rechten worden niet meer gerespecteerd. Ten slotte wordt de prijs van veiligheid onjuist opgeblazen en ongelijk verdeeld – volgens de kracht en invloed van bepaalde rassen en consumenten. De beschermers engageren zich in een bittere strijd om consumenten af te persen. In één woord duiken alle misbruiken op van het communisme en het monopolie.

In een vrijemarktsysteem zal een oorlog tussen producenten van veiligheid hun rechtvaardigheid compleet verliezen. Waarom zouden ze oorlog voeren? Om consumenten te veroveren? Maar waarom zouden de consumenten zich laten veroveren? Ze zouden voorzichtig genoeg zijn om zich niet in te laten met mensen die op scrupuleuze wijze lijf en goed van tegenstanders zouden aanvallen.

Als bepaalde brute veroveraars zouden proberen om dictator te worden, zouden deze consumenten onmiddellijk de hulp inroepen van andere consumenten die bedreigd worden door deze aanval. Ze zouden hen met gelijke munt terugbetalen. Zoals oorlog het natuurlijke gevolg is van monopolieposities, zo is vrede het natuurlijke gevolg van vrijheid.

Onder een regime van vrijheid zou de natuurlijke organisatie van de veiligheidsindustrie niet verschillend zijn van andere industrieën. In kleine districten zou één enkele ondernemer voldoende zijn. Deze ondernemer kan zijn zaak doorgeven aan zijn zoon of doorverkopen aan een andere ondernemer. In een groter district zou één bedrijf de adequate middelen bijeenbrengen om deze belangrijke en moeilijke taak te leiden. Als dit bedrijf goed beheerd wordt, zou dit kunnen blijven bestaan. Aldus blijft de veiligheid gegarandeerd. Net zoals in elke andere bedrijfstak zou de laatste manier van beheer de bovenhand krijgen.

"De gerechtskosten waren initieel de belangrijkste inkomsten die de verschillende rechtbanken ontvingen. Elke rechtbank trachtte zoveel mogelijk zaken binnen te halen. Daardoor kwamen veel zaken binnen die niet onder de jurisdictie vielen van een bepaalde rechtbank. De 'Court of King's Bench' die initieel opgericht was om enkel strafzaken aan te nemen, sprak recht over burgerlijke zaken. De aanklager pretendeerde in zulke zaken dat de verweerder een klein misdrijf begaan had. De taak van de 'Court of Exchequer Chamber' bestond er oorspronkelijk in om Koninklijke inkomsten te heffen en achterstallige betalingen te innen voor de koning wanneer de verweerder deze niet wou betalen. Na enige tijd namen ze alle contracten op zich. De aanklager pretendeerde dan dat de verweerder hem niet kon betalen.
Door deze ficties, hing het van de partijen af voor welke rechtbank hun zaak beslecht werd. Elke rechtbank trachtte door superioriteit en onafhankelijkheid, zoveel mogelijk zaken voor zichzelf te krijgen. De huidige, bewonderingswaardige grondwet van de Engelse rechtbanken werd in grote mate gevormd door deze wedijver die plaatsvond bij de lokale rechters. Elke rechter trachtte – binnen de wet – om de snelste en meest effectieve remedie toe te passen in zijn rechtbank." (The Wealth of Nations, 1776, boek V, chap. 1er).

Aan de ene kant zou dit een monarchie kunnen zijn. Aan de andere kant een republiek. Maar dit zou een monarchie zonder monopolie zijn of een republiek zonder communisme.

Deze autoriteit zou geaccepteerd en gerespecteerd worden daar ze *nuttig* is en niet berust op angst of *terreur*.

Zonder twijfel zal men twisten of deze hypothetische situatie haalbaar is. Maar – en nu dreig ik utopisch te worden – ik twijfel of deze situatie betwistbaar is: een voorzichtige overschouwing van de feiten zou het probleem van de overheid meer en meer doen overhellen ten gunste van de vrijheid. Net zoals alle andere economische problemen trouwens. Ik ben ervan overtuigd dat bepaalde maatschappijen zich zullen roeren voor een *'vrijheid van overheid'* – net zoals dit gebeurt voor de vrijhandel.

Ten slotte rest me nog dit te zeggen. De best mogelijke maatschappij voor eenieder voltrekt zich pas wanneer deze hervorming plaatsvindt en alle kunstmatige obstakels tot het vrije handelen van de natuurlijke wetten die de economische wereld beheersen, opgeheven zijn. Wanneer dit gebeurt, zal de situatie van de leden van de maatschappij, de best mogelijke zijn.

Appendix I: Samenvatting van de bijeenkomst van de *Société d'économie politique de Paris*[136]

In de zitting van 10 oktober 1849 discussieerde de *Société d'économie politique de Paris* over het vraagstuk dat de auteur van het volgende artikel [*De la production de la sécurité*] naar voren heeft geschoven: kan de vrije concurrentie de overheid wegwerken?

Wij vatten in deze editie van de *Journal des Économistes* de belangrijkste standpunten uit dit debat samen.

[Charles] Coquelin[137] vertrekt vanuit [Gustave] de Molinari's standpunt. Volgens laatstgenoemde zouden concurrerende verzekeringsmaatschappijen de veiligheid garanderen van de burgers/consumenten. Maar – volgens Coquelin – houdt de Molinari er geen rekening mee dat het Recht geen slagkracht heeft zonder Staat, zonder opperste macht. Dit is zonde aangezien concurrentie – enerzijds – de enige remedie is tegen fraude. Anderzijds bevordert het de relaties tussen mensen onderling. Onder het juk van de staat is concurrentie mogelijk en levensvatbaar. Echter, wanneer concurrentie de staat transcendeert, is ze onmogelijk toe te passen en zelfs niet-levensvatbaar.

[Frédéric] Bastiat treedt Coquelin bij. Volgens Bastiat is de bevoegdheid van de staat gelimiteerd tot veiligheid en recht. Toch, zo vervolgt hij zijn betoog,

136 X, "Compte-rendu d'une séance de la Société d'économie politique de Paris (octobre 1849)", *Journal des Économistes,* 24, 1849, 315-322.

137 **Charles Coquelin** (1802-1852) was een Franse econoom die nauw aanleunde bij de economische school waartoe Gustave de Molinari, Charles Dunoyer en Frédéric Bastiat behoorden. Na een aantal mislukte projecten binnen de rechtsgeleerdheid wierp Coquelin zich op de politieke economie. Hij was lid van een aantal notoire clubs (zoals de *Société pour la liberté des Echanges* van Bastiat) en zijn economische publicaties verschenen in een veelvoud van toonaangevende kranten. Hij was ook (samen met Gustave de Molinari, Joseph Garnier, Frédéric Bastiat en Fonteyrand) de medestichter van de krant *Jacques Bonhomme* en hij hield samen met Guillaumin de befaamde *Journal des Économistes* boven de doopvont. Zijn prestigeproject was zonder twijfel de *Dictionnaire de Politique Economique* waarin de leidende economische figuren elk aspect van het economisch denken verklaarden. Dit naslagwerk is nog steeds een leidraad voor contemporaine historici en economen. Coquelin was op aangeven van Guillaumin de hoofdredacteur van dit werk.
Coquelin recenseerde ook Molinari's *Les Soirées dans la Rue Saint-Lazare* in de *Journal des Économistes.* Hij klaagde over de vaagheid van de titel, de gemakkelijkheid waarmee de hoofdpersonages zich lieten overtuigen en het gebrek aan verschillende personages en plotwijzigingen. Toch kreeg de Molinari een lovende recensie waarin Coquelin het opneemt voor de Molinari tegen socialisten die hun personage in het boek onrepresentatief omschrijven. Maar zoals te verwachten, kantte Coquelin zich tegen de befaamde elfde avond waarin de Molinari een private veiligheidsvoorziening beargumenteerde.
Coquelin wordt momenteel herinnerd als auteur van een aantal (onafgewerkte) werken omtrent het bankwezen.
DE MOLINARI, "Notice biographique sur Charles Coquelin", *Journal des Economistes,* (september/oktober), 1852, 137-138 ; COQUELIN, Charles, "Compte-rendu des Soirées de Gustave De Molinari (1849)", *Journal des Économistes*, 24/104, november 1849, 364-367; DE NOUVION, Georges, *Charles Coquelin. Sa vie et ses travaux,* Parijs, Institut Coppet, 2017 [1908].

kan dit niet gegarandeerd worden zonder *'force'* en deze *'force'* is het gevolg van het hoogste gezag. Aldus is het onmogelijk om "onder gelijken" een maatschappij op te bouwen die niet gefundeerd is op het allerhoogste gezag. Ten slotte vraagt Bastiat zich af of zelfs de meest heldere, duidelijke en tastbare uiteenzetting van de idee dat een overheid slechts bevoegd is voor de garantie van veiligheid als voldoende afdoend propagandamiddel tegen het steeds oprukkend socialisme kan dienen. Socialisme besmet zelfs de geesten van haar felste tegenstanders.

[Felix Esquirou] de Parieu[138] die de idealen van de Molinari in de achtergrond volgde, meent dat hij in zijn laatste schrijfsel de strijd tussen vrijheid en nationaliteit openbreekt. Toch is het niet onmogelijk dat deze twee ideeën zich natuurlijk verenigen. In Zwitserland bijvoorbeeld scheidden bepaalde bevolkingsgroepen zich af van de oude kantons om op zichzelf nieuwe staten te stichten. Aan de ene kant decentraliseren ze zichzelf maar aan de andere kant blijven ze verenigd als natie.

[Denis-Louis] Rodet[139] sluit zich hierbij aan. Hij verwijst naar de Amerikaanse staten om zijn punt kracht bij te zetten.

---

138 **Marie-Louis Pierre-Felix Esquirou de de Parieux (1815-1893)** was een Frans politicus die stamde uit een politieke dynastie die gevestigd was in Aurillac. Hij trok naar Parijs om rechten te studeren en in 1848 werd hij verkozen tot volksvertegenwoordiger van de Pûy-de-Dome. In het parlement verzette hij zich tegen Louis Blancs voorstel van het recht op arbeid. Echter, hij stemde tegen de afschaffing van de doodstraf én de opheffing van de belasting op zout. 20 dagen na deze zitting van de *Société d'économie politique* (31 oktober 1849) werd hij minister van Publieke Werken en Religie waar hij zich als katholiek verzette tegen het oprukkend socialisme. In 1870 werd hij minister-president van de *Conseil d'Etat*.
Hij schreef enkele bijdragen voor de *Journal des Économistes*.
X, Dictionnaire des parlementaires français... : depuis le 1er mai 1789 jusqu'au 1er mai 1889... / publ. sous la dir. de MM. Adolphe Robert, Edgar Bourloton et Gaston Cougny. 1889-1891. Tome 4, Paris Bourleton, 1891, 548-549.

139 **Denis-Louis Rodet (1781-1852)** was een Frans handelaar. Hij onderbrak zijn studies om zich op meer commerciële activiteiten te richten. Eerst handelde hij in ijzerwaren, later schakelde hij over op koloniale goederen. Tot zijn dood was hij één van de voornaamste tabakshandelaars in Frankrijk.
Rodet schreef een aantal artikels als correspondent voor de *société économique* te Londen. Joseph Garnier schreef over zijn stukken: "Il a été un des publicistes libéraux de la Restauration; mais il était resté au sujet de la grande question de la liberté commerciale, dans une hésitation qui avait neutralisé son amour de la liberté."
GARNIER, Joseph, "Rodet (Denis-Louis)", in: *Dictionnaire de l'économie politique. Tome second J-Z,* Parijs, Librairie de Guillaumin, 1853, 544.

Volgens **[Louis] Wolowski**[140] is de maatschappij gestaafd op twee parallelle principes: de vrijheid van het individu en de sociale staat. Deze laatste valt niet te onderschatten en leeft een geheel eigen leven. De eerbare vertegenwoordiger gelooft niet dat de toekomst ligt in de opdeling in natiestaten; hij is eerder de mening toegedaan dat [natiestaten] moeten vergroten door een opeenvolging van annexaties.

[Charles] Dunoyer[141] gelooft – net zoals Coquelin en Bastiat – dat de Molinari zich heeft laten misleiden door de illusies van de logica. Concurrentie tussen de verschillende overheidsinstellingen is een hersenschim aangezien het zal leiden tot gewelddadige rivaliteit. Deze twisten houden niet op bij geweld en het is daarom wijs om ze achter te laten waar de maatschappij ze in eerste instantie heeft geplaatst: bij de staat... Echter, Dunoyer gelooft dat concurrentie bij een overheid aangezwengeld kan worden met representatieve instellingen. In Frankrijk bijvoorbeeld, concurreren de verschillende partijen onder elkaar. Elkeen levert noodzakelijke diensten af aan de bevolking. Ze moeten dit wel doen aangezien ze elke verkiezing opnieuw verkozen moeten worden.

---

140 **Louis Wolowski** (1810-1876) was een Pools-Frans econoom en politicus. In 1823 zond zijn vader hem op twaalfjarige leeftijd naar Parijs om te studeren. In 1827 keerde hij terug naar zijn vaderland waar hij in de Generale Staf tegen Rusland streed tijdens de Poolse opstand (1830-1831). Louis Wolowski belandde in de gevangenis en na de val van Warschau werd de hele familie Wolowski ter dood veroordeeld. De familie Wolowski vluchtte naar Parijs alwaar Louis zich toelegde op recht. Enkele jaren later werd de inmiddels genaturaliseerde Louis Wolowski toegelaten tot de balie van Parijs. Daarnaast richtte hij zich op politieke economie. Dankzij zijn vriendschap met Frédéric Passy kreeg hij in 1839 een leerstoel politieke economie aan de *Conservatoire des Arts&Métiers.*
In 1848 raakte Louis Wolowski verkozen tot de *Assemblée nationale constituante* die het begin inluidde van de Tweede Republiek – alwaar hij weerwoord bood aan Louis Blancs voorstel van nationale werkplaatsen. Op gebied van belastingen stemde Wolowski pragmatisch: hij keerde zich tegen progressieve belastingschijven maar ook tegen de vermindering van belastingen op zout. Ook keerde hij zich tegen de doodstraf. Tijdens de Derde Republiek was hij onafzetbaar senator (1875-1876). Door ziekte kon hij echer niet lang genieten van deze positie en hij stierf acht maanden na de eedaflegging.
Als econoom werkte Wolowski mee aan een aantal belangrijke werken (*Dictionnaire d'économie politique*, *Journal des Économistes*). Hij schreef ook een tweedelig essay (*Negociations commerciales avec la Belgique* (1842) – in de tweede editie van de *Journal des Économistes*) over de noodzaak van een Frans-Belgische vrijhandelszone.
RAMBAUD, Jules, *L'oeuvre économique de L. Wolowski,* Parijs, L. Larose & Forcel, 1882, 9-29.

141 **Charles Dunoyer** (1786-1863) was een Franse econoom en journalist. Hij belandde als rechtenstudent in Parijs rond 1803 en raakte in de ban van Jean-Baptiste Say die op dat moment hoofdredacteur was van *La Décade Philosophique*. In Parijs leerde hij Charles Comte kennen. Samen met Comte richtte hij *Le Censeur* en *Le Censeur européen* op. Deze twee kranten werden gecensureerd tijdens *La Restauration* (1814-1815). Toch wisten ze deze censuur te omzeilen: de regels van de censuur golden enkel voor kranten die met regelmaat onder 320 pagina's bleven. Aldus verscheen *Le Censeur t*ussen 1814-1815 in boekvorm en op onregelmatige tijdstippen. Toch vervolgde de Franse staat beide heren. Comte kon naar Zwitserland vluchten maar Dunoyer belandde voor enkele maanden in de gevangenis.
Verder was Dunoyer de medeoprichter van de *Société d'économie politique* en hij kreeg de eer om in 1842 het eerste artikel in het toonaangevende *Journal des Économistes* te publiceren. De tegenstand van Dunoyer tegen De Molinari's artikel is opmerkelijk aangezien hij sympathieën uitte voor het anarcho-kapitalisme. In zijn artikels beweerde Dunoyer dat "er op de lange termijn geen nood meer is voor een overheid om permanent de veiligheid te garanderen" en dat "productie van veiligheid overgelaten kan worden aan de vrije markt ."
LIGGIO, Leonard, "Charles Dunoyer and French Classical Liberalism", *Journal of Libertarian Studies,* 1/3, 1977, 153-165; HART, David, "Gustave De Molinari and the anti-Statist Liberal tradition. Part I", *Journal of Libertarian Studies*, 5/2, 1981, 269-271.

[Claude-Marie] Raudot[142] heeft de eer om als laatste te spreken. Hij deelt de mening van Wolowski dat de mogelijkheid erin bestaat dat staten in de toekomst steeds groter worden. Maar hij wijst erop dat deze concentratie van macht de weg effent voor totale dictatuur en miserie onder het volk indien de staat alle macht blijft absorberen en de gemeenten ziet als een kind waarover het voogd is. Dit zal tot nervositeit leiden in onze gemeenten en het verwekt socialisme, waarvan het gevaar nu al zichtbaar is…

142 **Claude-Marie Raudot** (1801-1879) was een volksvertegenwoordiger en magistraat. Hij verliet zijn thuisstad Saulieu om in Parijs rechten te studeren. Tijdens de regering van Karel X (1824-1830) was Raudot substituut van de procureur des Konings te Sens. Na de revolte van 1848 werd hij rentenier en burgemeester van Avallone. Lang kon hij niet genieten van zijn domein want hij werd verkozen in de Constituante van 1848. Net zoals Esquirou de Parieux stemde hij tegen de verlaging van belastingen op zout. Sterker nog, tijdens een zitting op 27 december 1848 vroeg hij het woord in de *Assemblée* en hield er een betoog voor hogere belastingen. Een verlaging zou - zo argumenteert Raudot - tot een verlies van 46 miljoen Francs leiden voor de Franse schatkist. De Fransen waren rijk genoeg om zout te blijven consumeren. Voor zes kilo moest elke Fransman slechts 1,80 Fr. per jaar ophoesten, aldus Raudot.
Hij zetelde drie keer in *l'Assemblée* (1848, 1849 en 1871). In tussenperiodes legde hij zich toe op economische geschiedenis en publiceerde hij in de *Journal des Économistes*.
X, Dictionnaire des parlementaires français… : depuis le 1er mai 1789 jusqu'au 1er mai 1889… / publ. sous la dir. de MM. Adolphe Robert, Edgar Bourloton et Gaston Cougny. 1889-1891. Tome 5, Paris Bourleton, 1891, 544.

Appendix II: De staat van de ordehandhaving rond 1850

de Molinari probeerde in dit essay duidelijk te maken dat een privaat georganiseerde ordehandhaving superieur was aan ordetroepen die door de overheid ingezet werden. De ordehandhaving kende in deze periode veel problemen. Anno 1850 waren in België drie verschillende organen verantwoordelijk voor de ordehandhaving: burgerwacht, rijkswacht (gendarmerie) en in sommige grote steden was er een politie-eenheid.

Allereerst was er sprake van een arbitraire inzet van de burgerwacht. De leden van de burgerwacht stonden onder de directe macht van de burgemeester waardoor diens politieke kleur vaak verantwoordelijk was voor het al dan niet inzetten van deze ordehandhavers. De liberale Antwerpse burgemeester Jan-Frans Loos zette de burgerwacht bijvoorbeeld niet in tijdens de rellen die ontstonden naar aanleiding van de Kloosterwet.[143]

Daarnaast functioneerden de verschillende ordehandhavers in een juridische schemerzone. Enkel de functie van de Burgerwacht werd per besluit in 1835 vastgelegd. De overige ordetroepen baseerden zich op besluiten, reglementen en Franse decreten om hun taken vast te leggen.

Daarbij kwam dat de verschillende ordehandhavingsmogendheden niet beschikten over de genuanceerde onderzoeksmethodes die we vandaag kennen. Ze pasten de Strafwet toe en er was geen plaats voor subtiliteit. Pas vanaf 1852 was er bij de Gendarmerie een handboek dat als leidraad diende: de zogenaamde *Theorie Berth,* vernoemd naar de auteur, kapitein Berth. Toch schrijft historicus Willy Van Geet dat "preventie in eerste plaats gestoeld was op het afschrikken."[144] Denk hier aan '*la peur du gendarme*' waarbij een tiental gendarmen te paard in staat waren om een meute van een duizendtal betogers, relschoppers,... uiteen te drijven. De politie en de gendarmerie beschikten daarentegen over twee voorname wapens: vaststelling op heterdaad en getuigenverslagen. Die laatste methode lijkt wetenschappelijk maar het getuigt nog van een zeker privilege uit het ancien régime. Politieagenten moesten bijvoorbeeld informeren bij de "eerbare burgers en autoriteiten": de dorpspastoor, burgemeester, notaris, dokter of de veldwachter.[145]

---

143 COENEN, Roger, *De Antwerpse Burgerwacht in de uitoefening van haar taak 1830-1914*, Brussel, Koninklijk Legermuseum, 1972, 419-420.
144 VAN GEET, Willy, *De gewapende lieden. 200 jaar Rijkswacht,* Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 23.
145 VAN GEET, Willy, *De gewapende lieden. 200 jaar Rijkswacht,* Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 22-25.

Willy Van Geet vat de situatie in de jaren 1840 als volgt samen: "Voor het handhaven van rust en veiligheid waren er de gendarmen, het leger, de Burgerwacht en in de belangrijkste steden de lokale politie. De gendarmerie was wel professioneel maar weinig volksgebonden. Het inzetten van dit korps hield in dat alle andere middelen uitgeput of ontoereikend waren gebleken; in se een stok achter de deur. De politie was door haar gebrek aan mankracht niet in staat het hoofd te bieden aan belangrijke of incidentrijke gebeurtenissen. Het leger was bruikbaar voor bewakingsopdrachten maar minder, eigenlijk niet geschikt voor interventies in gewone omstandigheden. Men bleef dus aangewezen op de Burgerwacht. In wezen was deze Burgerwacht de antipode van de gendarmerie: volksgebonden maar weinig professioneel."[146]

146 VAN GEET, Willy, *De Burgerwacht van Antwerpen: o zaliger gedachtenis*, Antwerpen, De Vlijt, 1981, 62.

BIBLIOGRAFIE

Gebruikte edities

Noot:

De oorspronkelijke versie bevatte geen tussentitels; ze was opgedeeld in verschillende passages (van I tot IX). De Engelse versie – uitgegeven door het Mises Instituut – werkte met korte tussentitels. Deze zijn overgenomen om duidelijker over te komen.

DE MOLINARI, Gustave, "De la production de la sécurité", *Journal des Économistes,* 1849, 277-290.

DE MOLINARI, Gustave (vert. J. Huston McCULLOCH), *The Production of Security,* Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2009.

DE MOLINARI, Gustave (ed. Benoît Malbranque), *De la production de la sécurité,* Parijs, Institut Coppet, 2014.

Archiefbronnen

ARA Brussel, papiers de Brouckère, *Projet de création de la Société de crédit commarcial en industriel entraînant la présentation de la démission de Charles de Brouckère comme bourgmestre de Bruxelles et une polémique avec G. De Molinari, rédacteur de L'Économiste belge*. 1856/..

ARCHIVE VILLE DE BESANCON, Ms 2950 (Tome IX – Lettres adressées à P-J Proudhon. Delhasse à Devos), lettre 164/609, Gustave de Molinari à P-J Proudhon 14 februari 1859. (dank aan Benoît Malbranque)

Privéarchief fam. P. de Molinari (dank aan André de Molinari)

Krantenartikels

"Aplatissement du vieux libéralisme", *Le Bien Public*, 5 juni 1859.

"Après l'autel le coffre-fort", *Le Bien Public,* 6 juni 1859.

"M. De Molinari et les jeunes libéraux", *l'Echo du Parlement,* 13 juni 1859.

"Verbond der Neutralen", *Algemeen Handelsblad*, 3 augustus 1887, 1.

Literatuur

X,"Compte-rendu d'une séance de la Société d'économie politique de Paris (octobre 1849)", *Journal des Économistes,* 24, 1849, 315-322.

X," De Molinari, Gustave", in: WESTRIN, Theodor (ed.), *Nordisk familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi,* 1913, 852-853.

X, *Dictionnaire des parlementaires français...: depuis le 1er mai 1789 jusqu'au 1er mai 1889... / publ. sous la dir. de MM. Adolphe Robert, Edgar Bourloton et Gaston Cougny. 1889-1891. Tome 4,* Parijs, Bourleton, 1891.

X, *Dictionnaire des parlementaires français...: depuis le 1er mai 1789 jusqu'au 1er mai 1889... / publ. sous la dir. de MM. Adolphe Robert, Edgar Bourloton et Gaston Cougny. 1889-1891. Tome 5,* Parijs, Bourleton, 1891.

X,"Vilfredo Pareto on the Value of Human Capital", *Population and Development Review*, 40/1, 2014, 155-159.

ACTON, John Emerich Edward Dalberg, "Review of Gustave De Molinari's Course of Political Economy (1855)", *The Home and Foreign Review*, 4, 1864, 313-315.

ALBERT, Christian, *Het tijdschrift "L'Économiste belge" (1855-1868): zijn stellingen en invloed,* onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Antwerpen, 1976.

BAKER, George,"À Panama. L'Isthme de Panama. La Martinique. Haiti. Lettres addressées au Journal des Débats. Par G. DE MOLINARI. Paris, Guillaumin et Cie, 1886", *Political Science Quarterly,* 2, 1887, 360-361.

BARANZINI, Roberto en ALLISSON, François,"Lausanne School", in *Handbook on the History of Economic Analysis*, Cheltenham, Edward Elgar, 2016, 281-294.

BASTIAT, Frédéric (vert. FEE), *Bastiat's 'The Law',* Londen, Institute for Economic Affairs, 2009 [1850].

BAUDRILLART, Henri, "Communisme", in: *Dictionnaire de l'économie politique. Tome premier A-I,* Parijs, Librairie de Guillaumin, 1852, 421.

BENKEMOUNE, Rabah,"Charles Dunoyer and the Emergence of the Idea of an Economic Cycle", *History of Political Economy,* 41/2, 2009, 271-295.

BENSON, Bruce L., *The Enterprise of Law: Justice without the state*, Oakland, Independent Institute, 2011.

BENSON, Bruce L., *To Serve and Protect. Privatization and Community in Criminal Justice*, New York, New York University Press, 1998.

BERAUD, Alain,"Gustave de Molinari", in: FACARELLO, Guido (eds.),

BLOCK, Walter,"Libertarian Perspective on Political Economy", in Bouillon, H., *Libertarians and Liberalism*, Aldershot: Ashgate, 1996, 16 – 47.

BRAET, Johan,"Gustave De Molinari: Liberale kritiek op de hervormingsplan-

nen van tsaar Aleksander II (1860)", in: STOLS, Eddy en WAGEMANS Emmanuel, *Montagne Russe. Belevenissen van Belgen in Rusland,* Berchem, EPO, 1989, 29-41.

BRANTS, Victor, "Coup d'oeil à vol d'oiseau sur les écoles d'économie politique en Belgique", *Revue Générale,* 35, 1899, 145-165.

BOAZ, David, *Libertarianism. A Primer*, New York, The Free Press, 1997.

CAIRNES, John E., *The Character and Logical Method of Political Economy*, Londen, Macmillan and co., 1875.

CELIMENE, Fred en Andre LEGRIS, "Gustave de Molinari à Panama et la Théorie de l'évolution", *Revue d'Économie Régionale & Urbaine*, 1, 2007, 13-34.

CHARRUAUD, Benoît, *Louis Blanc, la république au service du Socialisme,* Onuitgegeven doctoraatsverhandeling, Université Strasbourg III. Robert Schuman, 2008.

COENEN, Roger, *De Antwerpse Burgerwacht in de uitoefening van haar taak 1830-1914,* Brussel, Koninklijk Legermuseum, 1972.

CONSTANT, Benjamin, *Commentaire sur l'ouvrage de Filangieri,* Parijs, Société d'édition Les Belles Lettres, 2004 [1822].

COOLS, Marc, "De blijvende actualiteit van Frédéric Bastiat", in Bastiat, F., *Rechtvaardigheid en Solidariteit*. Antwerpen, Rothbard Instituut, 2011, 91-98.

COOLS, Marc, "De privatisering van de politiefunctie: complement of bedreiging ?", in Balthazar, T., Christiaens, J., Cools, M., Decorte, T., De Ruyver, B., Hebberecht, P., Ponsaers, P., Snacken, S., Traest, P., Vander Beken, T., Vermeulen, G., *Update in de criminologie. Het strafrechtsysteem in de laatmoderniteit,* Mechelen, Kluwer, 2004, 71-100.

COOLS, Marc, 'Een Libertarische uitleiding voor de publiek-private fraudebestrijding', in VBO, Ernst & Young, Politeia, *Publiek-private fraudebestrijding*, Brussel, Uitgeverij Politeia, 2001, 112 - 115.

COOLS, Marc, "Gustave De Molinari en de private veiligheidszorg: een criminologische reflectie", *in: Liber Amicorum Boudewijn Bouckaert,* Gent, Universiteit Gent, 2012, 307-317.

COQUELIN, Charles, "Compte-rendu des Soirées de Gustave De Molinari (1849)", *Journal des Économistes*, 24/104, november 1849, 364-372.

DELAPORTE, Louis, *Quelques-uns,* Parijs, Albert Fontemoing, 1901.

DEMIER, Francis, *La France du XIXe siècle,* Parijs, le Cercle Points, 2000.

DE MOLINARI, Gustave (vert. Patrick STOUTHUYSEN), *De avonden in de Rue Saint-Lazare. Gesprekken over de wetten van de economie en over de bescherming van eigendom*, Gent, Liberaal Archief, 2014 [1849].

DE MOLINARI, Gustave, "les bruits des guerres", *L'Économiste belge,* 18 april 1868, 1-2.

DE MOLINARI, Gustave, "Dialogue entre un électeur et un candidat", *L'Économiste belge,* 1855, 1.

DE MOLINARI, Gustave, "Notice biographique sur Charles Coquelin", *Journal des Economistes,* (september/oktober), 1852, 137/138.

de MOLINARI, Gustave [1849], *Les Soirées de la rue Saint-Lazare. Entretiens sur les Lois Economiques et Défense de la Propriété,* Elibron Classics, s.l., 2005.

DE MOLINARI, Gustave, *Pourquoi j'ai retiré ma candidature,* Brussel, Verbruggen, 1859.

DE MOLINARI, Gustave, *Richard Cobden. Notes sur ses voyages, correspondances et souvenirs,* Parijs, Guillaumin, 1879.

DE MOLINARI, Gustave (vertaling Roderick T. Long), "The Utopia of Liberty: A Letter to Socialists", *Mises Daily,* 2016 [1848].

DE NOUVION, Georges, *Charles Coquelin. Sa vie et ses travaux,* Parijs, Institut Coppet, 2017 [1908].

DE SPIEGELEER, Christoph, *Een blauwe progressist. Charles Potvin (1818-1902) en het liberaal-sociale denken van zijn generatie,* Gent/Brussel, Liberaal Archief, 2011.

ERREYGERS, Guido, "Economic associations in Belgium", in: AUGELLO, Massimo M., The spread of political economy and the professionalisation of economists, Londen, Routledge, 2001, 91-108.

FACCARELLO, Gilbert, "Bold ideas. French liberal economists and the state: Say to Leroy-Beaulieu", *The European Journal of the History of Economic Thought,* 17/4, 2010, 719-758.

FEMIA, Joseph V., *Pareto and Political Theory*, Routledge, New York, 2006.

FRIEDMAN, David, *The Machinery of Freedom: Guide to a Radical Capitalism,* Chicago, Open Court, 1989.

GALLOIS, Nicolas, "Pour la liberté du travail: retour sur les origines des Bourses du travail", *Cahiers d'histoire. Revue d'histoire critique,* 116/117, 2011, 27-42.

GARNIER, Joseph, "Monopole", in: *Dictionnaire de l'économie politique. Tome second J-Z,* Parijs, Librairie de Guillaumin, 1853, 219-221.

GARNIER, Joseph, "Rodet (Denis-Louis)", in: *Dictionnaire de l'économie politique. Tome second J-Z,* Parijs, Librairie de Guillaumin, 1853, 544.

GROENEWEGEN, Peter, *Eighteenth-century Economics: Turgot, Beccaria and Smith and their contemporaries*, Routledge, Londen, 2002.

GUYOT, Yves, "Gustave De Molinari", *Journal des Économistes,* 33, 1912, 177-192.

HART, David, "Gustave De Molinari and the anti-Statist Liberal tradition. Part

I", *Journal of Libertarian Studies,* 5/2, 1981, 263-290.

HART, David, *Was Molinari a true Anarcho-Capitalist?: An Intellectual History of the Private and Competitive Production of Security*, onuitgegeven essay, 2019.

HOPPE, Hans-Hermann, "Fallacies of the Public Goods Theory and the Production of Security", *The Journal of Libertarian Studies,* 9/1, 1989, 27-46.

INSTITUT COPPET, *Bibliographie Gustave De Molinari*, laatst geconsulteerd op 1 augustus 2018 <https://www.institutcoppet.org/bibliographie-gustave-de-molinari/>.

JAMES, Henry, *Literary Criticism. French Writers,* New York, The Library of America, 1984.

KAUDER, Emil, *A History of Marginal Utility Theory*, Princeton, Princeton University Press, 1965.

KANTOROWICZ, Ernest, *The King's Two Bodies: A Study in Medieval Political Theology,* Princeton, Princeton University Press, 1981 [1957].

LAURENT, Alain, *La philosophie libérale. Histoire et actualité d'une tradition intellectuelle*, Parijs, Les Belles Lettres, 2002.

LE HARDY DE BEAULIEU, Adolphe (vert. Dries Van Thielen), *Over de oorzaken van commerciële en industriële crises*, onuitgegeven vertaling, 2017 [1840].

LIGGIO, Leonard, "Charles Dunoyer and French Classical Liberalism", *Journal of Libertarian Studies,* 1/3, 1977, 153-178.

LONG, Roderick T., "Rothbard's "Left and Right": Forty Years Later", *Mises Institute,* 2006.

LUBELSKI-BERNARD, Nadine, "De Molinari, Gustave", in: *Nouvelle biographie nationale. Tome 6,* Brussel, Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts, 2001, 135-143.

LUBELKSI-BERNARD, Nadine, *Les mouvements et les idéologies pacifistes en Belgique 1830-1914*, Doctoraatsverhandeling, Université Libre de Bruxelles, 1977.

LUTFALLA, Michel, "Aux origines du libéralisme économique en France. le "*Journal des Économistes*": Analyse du contenu de la première série 1841-1853", *Revue d'histoire économique et sociale,* 50/4, 1972, 496.

MALBRANQUE, Benoît, "Réformer les banques: les propositions originales de C. Coquelin", *Laissons Faire,* 1, 2013, 20-24.

MALBRANQUE, Benoît, "Ou sont les Belges? Sur les économistes en Belgique francophone", *Laissons Faire,* 2, 2013, 13-17.

MARX, Karl, *Het Kapitaal. Een kritische beschouwing van de economische politiek. Deel I: Het productieproces van het kapitaal,* Hilversum/Antwerpen, C. de Boer jr. Paul Brand, 2008 [1867].

MCCULLOCH, John Ramsey, *The Principles of Political Economy*, Edinburgh, Adam and Charles Black, 1864.

MICHOTTE, P., *Etudes sur les théories économiques qui dominèrent en Belgique de 1830 à 1886,* Leuven, Charles Peeters, 1904.

MINART, Gérard, *Frédéric Bastiat (1801-1850): le croisé du libre-échange*, Parijs, L'Harmattan, 2004.

MINART, Gérard, *Entrepreneur et esprit d'entreprise. l'avant-gardisme de Jean-Baptiste SAY,* Parijs, L'Harmattan, 2013.

MINART, Gérard, *Gustave De Molinari (1819-1912). Pour un gouvernement en bon marché dans un milieu libre,* Parijs, Institut Coquelin, 2012.

MORGAN, Simon, "The Anti-Corn Law League and British Anti-Slavery in Transatlantic Perspective, 1838-1846", *The Historical Journal*, 52/1, 2009, 87-107.

MORNATI, Fiorenzo, "Gustave de Molinari e Yves Guyot nella formazione de pensiero paretiano fino al Cours d'économie politique", in: MALANDRINO, C. en R. MARCHIONATTI (eds.), *Economia, sociologia, e politiqa nell'opera di Vilfredo Pareto,* Firenze, Leo Olschki, 2000, 256-269.

NOBEL PRIZE, "Frédéric Passy", laatst geconsulteerd op 1 augustus 2018, https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1901/passy-facts.html.

ONLINE LIBRARY OF LIBERTY, "Did Bastiat say "when goods don't cross borders, soldiers will"?", laatst geconsulteerd op 1 augustus 2018, https://oll.libertyfund.org/pages/did-bastiat-say-when-goods-don-t-cross-borders-soldiers-will.

PARETO, Vilfredo, "Recensione Précis d'Economie Politique et de Morale", *Giornale degli Economiste,* 6/4, 1893, 238-239.

PROUDHON, Pierre-Joseph, "Banque du peuple: déclaration", *Le Peuple,* 1849, 1-13.

RAICO, Ralph, *Classical Liberalism and the Austrian School*, Auburn, Mises Institute, 2012.

RAMBAUD, Jules, *l'oeuvre économique de L. Wolowski,* Parijs, L. Larose & Forcel, 1882.

RONIN, Vladimir, "Un économiste belge dans la presse russe", *BTNG/RBHC,* 24/3-4, 1993, 323-352.

ROTHBARD, Murray, *Classical Economics. An Austrian Perspective on the History of Economic Thought. Volume II,* Auburn, Mises Institute, 1995.

ROTHBARD, Murray, *Egalitarianism as a Revolt Against Nature and Other Essays*, Auburn, Ludwig Von Mises Institute, 2000.

ROTHBARD, Murray, "Left and Right: The Prospects for Liberty", *Left and Right,* 1, 1979, 8-26.

ROTHBARD, Murray, “Preface”, in: DE MOLINARI, Gustave (vert. Huston McCulloch), *The Production of Security,* Auburn, Mises Institute, 2009 [1849], 9-13.

ROTHBARD, Murray, *Anatomy of the State,* Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2009 [1974].

ROTHBARD, Murray, *The Ethics of Liberty*, New York, New York University Press, 2002.

SAY, Jean-Baptiste, *TRAITÉ D'ÉCONOMIE POLITIQUE ou Simple exposition de la manière dont se forment, se distribuent et se consomment les richesses*, Parijs, Institut Coppet, 2011 [1803].

SALERNO, Joseph T., “Comment on the French Liberal School”, *Journal Of Libertarian Studies, 2/1,* 1978, 65-68.

SALERNO, Joseph T., “A Conspiracy of Silence on The French Liberal School”, *Mises Daily,* 2006.

SALERNO, Joseph T., “The Neglect of the French Liberal School in Anglo-American Economics: A Critique of Received Explanations”, *Review of Austrian Economics,* 1988, 113-156.

SCHULAK, Eugen en Herbert UNTERKÖFLER, *The Austrian School of Economics. A History of Its Ideas, Ambassadors & Institutions*, Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2011, 124.

SCHUMPETER, Joseph, *History of economic analysis*, Londen, Routledge, 1986.

SORMAN, Guy, *De Liberale oplossing*, Tielt, Lannoo, 1985

SZYMCZAK, Xavier, *Gustave De Molinari (1819-1912): een overzicht van zijn leven en werk,* Onuitgegeven masterthesis TEW, 2003.

TAME, Chris, “Freedom, Responsibility and Justice: The Criminology of the ‘New Right”, in Stenson, K., Cowell, D., *The Politics of Crime Control*, London, Sage Publications, 1991, 127-145.

VON STORCH, Henri Friedrich, *Cours d'Économie Politique ou exposition des principes qui déterminent la prospérité des nations. Avec des notes et critiques par J-B Say*, Parijs, J.P. Aillaud, 1823 [1815].

VAN DIJCK, Maarten, *De wetenschap van de wetgever. De klassieke politieke economie en het Belgische landbouwbeleid 1830-1884,* Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2008.

VAN DIJCK, Maarten, “From Science to Popularization, and Back - The Science and Journalism of the Belgian Economist Gustave De Molinari”, *Science in Context,* 21/3, 2008, 377-402.

VAN GEET, Willy, *De Burgerwacht van Antwerpen: o zaliger gedachtenis,* Antwerpen, De Vlijt, 1981.

VAN GEET, Willy, *De Gewapende lieden: 200 jaar Rijkswacht,* Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996.

VAN ISACKER, Karel, *Mijn land in de kering 1830-1980,* Antwerpen/Amsterdam, Uitgeverij de Nederlandsche boekhandel, 1980 [1978].

VAN THIELEN, Dries, "Gustave de Molinari: libéral ou proto-socialiste? Commentaire sur sa tentative de rejoindre le Parti libéral belge (1859)", *Laissons Faire,* 26, 2018, 28-31.

VAN THIELEN, Dries, "The contemporaries of Gustave De Molinari. The review of his Les Bourses de Travail", *onuitgegeven artikel*, 2018.

VON MISES, Ludwig, *Human Action*, Indianapolis, Liberty Fund, 2007.

VIANES, André, "L'inventeur des programmes ultra-libéraux actuels… est mort en 1912 : Gustave De Molinari, *Economie et Humanisme,* 277, 1984, 51-56.

WIDERQUIST, Karl en McCALL, Grant S., "Nasty and brutish? An empirical assessment of the violence hypothesis", in: *The prehistoric myths in Modern Political Philosophy,* Edinburgh, Edinburgh University Press, 2017, 132-175.

WINTER, Anne, *Migrants and urban change. Newcomers to Antwerp, 1760-1860,* Londen, Pickering&Chatto, 2009.

WITTE, Els, *Het verloren koninkrijk. Het harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie 1820-1850*, Antwerpen, De Bezige Bij, 2014.